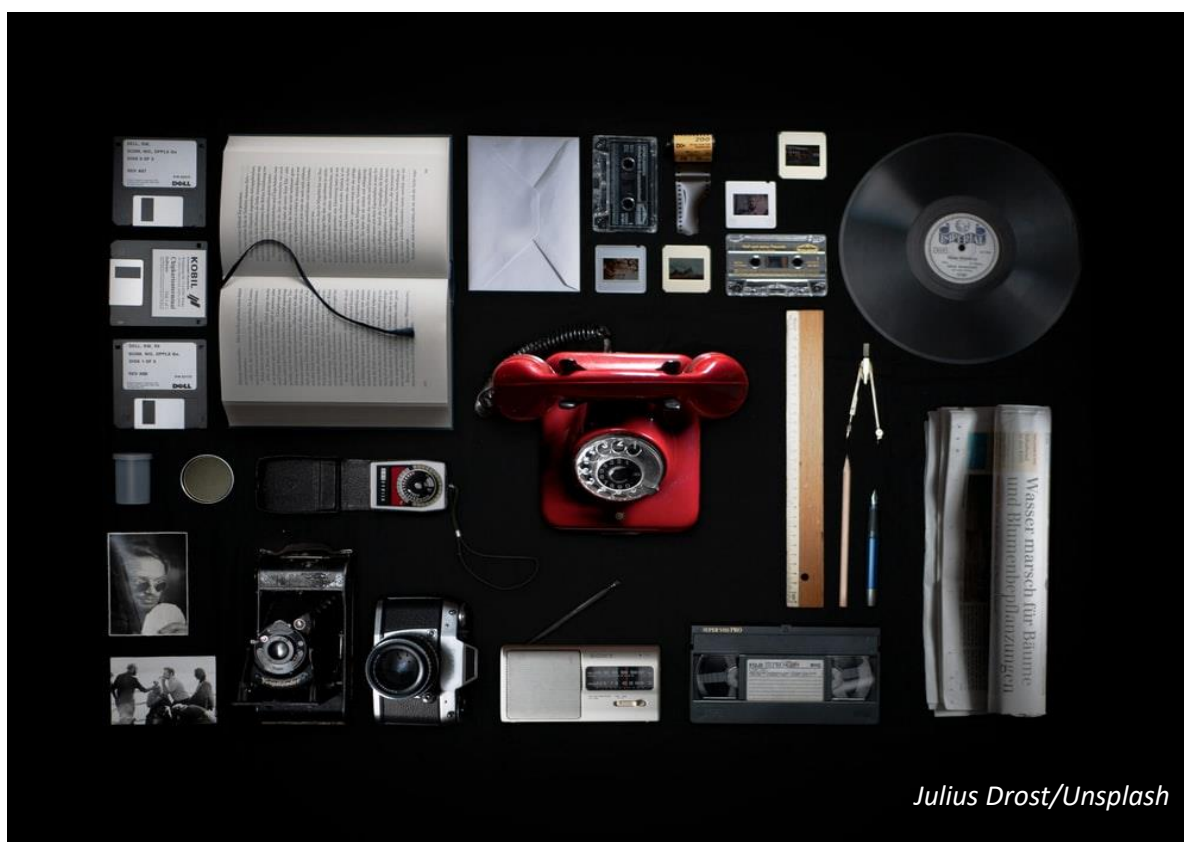

Tyrimo „Medijų ir informacinis raštingumas Kauno regiono bibliotekose“ ataskaita

Turinys

Tyrimo ataskaitoje naudojamos sąvokos	2
Įvadas	2
Tyrimo metodologija	5
Tyrimo duomenų analizė.....	7
Tyrimo dalyviai	7
Bibliotekų darbuotojų subjektyvus savo kompetencijų MIR srityje vertinimas ir poreikiai	9
Gebėjimas atpažinti informacijos poreikį ir ieškoti medijose	10
Gebėjimas suprasti, vertinti ir analizuoti informaciją ir medijų turinį.....	12
Gebėjimas kurti ir kritiškai naudoti informacijos bei medijų turinį.....	13
MIR mokymai ar konsultacijos netolimoje ateityje.....	14
Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į kontraversiškus teiginius.....	17
Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų informacijos naudojimo, tikrinimo ir analizavimo praktikos	21
Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų žinios apie technologines galimybes	27
Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų įpročiai technologiniuose procesuose	29
Žiniasklaidos priemonės ir socialiniai tinklai	32
Kalbos, kuriomis dažniausiai ieško informacijos	33
Eksperimentiniai klausimai ir simuliacijos.....	34
Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų poreikiai MIR srityje	39
Rezultatų santrauka.....	42
Išvados ir rekomendacijos	45

Tyrimo ataskaitoje naudojamos sąvokos

Medijų ir informacinio raštingumo terminas (MIR) apjungia dvi sąvokas – medijų raštingumą ir informacinį raštingumą. Pripažindama medijų ir informacinio raštingumo glaudų ryšį, UNESCO¹ strategiškai vartoja sudėtinį medijų ir informacinio raštingumo (angl. *media and information literacy, MIL*) – MIR – terminą, kuris apima visas medijas ir žiniasklaidą (spauda, radijo ir televizijos laidos, kino filmai, reklama, internetas ir kt.) bei kitus informacijos teikėjus (įskaitant bibliotekas, archyvus, muziejus) nepriklausomai nuo naudojamų technologijų.

Informacinio raštingumo (angl. *information literacy*) sąvoka apima gebėjimą identifikuoti, gauti, vertinti, atrinkti ir etiška bei atsakingai naudoti reikalingą informaciją iš įvairių informacijos šaltinių. Tai įgalina žmones pasiekti asmeninių, socialinių, darbo ir švietimo tikslų. Tai viena iš pagrindinių žmogaus teisių skaitmeniniame pasaulyje.

Medijų raštingumas (angl. *media literacy*) reiškia, kad visuomenė yra pajėgi suvokti medijų vaidmenį ir funkcijas demokratinėje visuomenėje, suprasti sąlygas, kuriomis medijos gali atlikti savo funkcijas; kritiškai vertinti medijų turinį; bendradarbiauti su medijomis skleidžiant demokratiją ir išreiškiant save; turėti įgūdžių (ir naudoti IT) turiniui sukurti.

Tekste naudojami trumpiniai:

MIR tyrimas – medijų ir informacinio raštingumo tyrimas Kauno regiono bibliotekose.

MIR – medijų ir informacinis raštingumas

Įvadas

Gyvenant socialinės žiniasklaidos, algoritmų formuojamų informacinių burbulų, požiūrių polarizacijos, sąmokslų teorijų, tikslingo dezinformacijos sklaidos fone, supratimas bei išmanymas apie informacijos galią, kanalus, technologijas ir jų poveikį tampa privalomas kiekvienam gyventojui. Tačiau tyrimai rodo, kad nemaža dalis Lietuvos gyventojų gana retai tikrina informaciją ir jos neatitikimus, paviršutiniškai domisi apie galimą informacijos socialinį ir politinį poveikį, nemaža dalis yra linkę tikėti klaidingais teiginiais ir sąmokslų teorijomis.

Štai 2022 metais Eurostat² atlikto tyrimo duomenimis tik 11% visų 16–74 metų Lietuvos gyventojų patikrino interneto svetainėse ar socialiniuose tinkluose matytą informaciją, tuo metu informaciją tikrinančių ES vidurkis siekia 23%. Tikrovės neatitinkančią ar abejotinę informaciją Lietuvoje teigė matę 38% gyventojų, bendrai ES – 47% žmonių. Eurostato duomenimis, po lietuvių menkiausiai internete matytą informaciją tikrina rumunai (12%), lenkai (16%), dažniausiai tą daro gyventojai Nyderlanduose (45%), Liuksemburge (41%) ir Airijoje (39%).

Kitas tyrimas parodė, kad Lietuvos visuomenei yra būdingas didelis informacinis pažeidžiamumas, kuris sąlygoja paveikumą dezinformacijai ir propagandai. Vilniaus politikos analizės instituto užsakymu rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų bendrovė „Baltijos tyrimai“ 2020 metais atliko dvietapį tyrimą³. Pirmuoju etapu spalio mėnesį keturiuose Lietuvos miestuose – Klaipėdoje, Kėdainiuose, Šalčininkuose ir Visagine – buvo atliktas kokybinis tyrimas (giluminis individualus interviu), kurio metu sužinota informantų nuomonė apie vidaus ir užsienio politiką, istorinės atminties aktualijas ir informacijos

¹ Šaltinis: UNESCO <https://unesco.lt/komunikacija-ir-informacija/mediju-ir-informacinis-rastingumas>

² Eurostat. Rules of engagement for handling disinformation. 2022.

³ Šumskas, G., Puslys, D. 2021. Lietuvos visuomenės paveikumas dezinformacijai. Vilniaus politikos analizės institutas.

vartojimo įpročius. Be to, nustatyti paplitę vidaus ir užsienio politikos bei istorinės atminties naratyvai, kurių probleminės sritys gali būti panaudotos dezinformacijai skleisti. Antruoju etapu buvo atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa⁴. Tyrimas atskleidė šiuos esminius dalykus, susijusius su nacionalinės, užsienio politikos ir nostalgijos bei istorinės atminties vertinimu.

Nacionalinės politikos vertinimas :

- 62 proc. respondentų sutinka su teiginiu, kad Lietuvos švietimo sistema skatina netinkamas vertybes (17 proc. visiškai sutinka, 45 proc. – iš dalies sutinka). Netinkamų (svetimų) moralinių vertybių pasakojimas galbūt yra susijęs su kuriamu neigiamu ES įvaizdžiu. 54 proc. respondentų sutinka su teiginiu, jog Lietuva neturi savarankiškos politikos: viską diktuoja Briuselis (11 proc. visiškai sutinka, 44 proc. – iš dalies sutinka).
- Kaltinimai Lietuvos valdžiai dėl esą ribojamos žodžio laisvės ir teiginys, jog diskusijos apie istoriją gali baigtis baudžiamąja byla, sulaukė palyginti mažai respondentų paramos – 41 proc. palaiko šią nuomonę (visiškai sutinka – 6 proc., greičiau sutinka – beveik 36 proc. respondentų). *Covid-19* grėsmė taip pat yra siejama su tariama visuomenės kontrole ir valstybės valios primetimu (41 proc. sutinka su šiuo teiginiu, iš jų 6 proc. visiškai sutinka, 35 proc. iš dalies sutinka).
- Du trečdaliai (66 proc. respondentų) teigė, kad Lietuva be reikalo pyksta su Baltarusija ir Rusija, nes blogėjantys santykiai mums atneš ekonominės žalos (16 proc. respondentų visiškai sutinka, 50 proc. – greičiau sutinka).

Užsienio politikos vertinimas :

- Su teiginiu, jog Lietuvos užsienio politikai diriguoja Vašingtonas sutinka 32 proc. respondentų (visiškai sutinka 6 proc. respondentų, 26 proc. – greičiau sutinka).
- Vienas iš neigiamų užsienio politikos pasakojimų yra Lietuvos autoriteto ir įtakos menkinimas, kuriuo Europos Sąjunga vaizduojama kaip įrankis, tarnaujantis didžiųjų valstybių interesams. Su šiuo teiginiu sutinka net 55 proc. respondentų (8 proc. visiškai sutinka, 47 proc. sutinka iš dalies). Šalia minėto pasakojimo gana plačiai vartojama metafora, ES prilyginanti buvusiai Sovietų Sąjungai, kurioje atskiros valstybės neturėjo jokio balso. Šis teiginys priimtinas beveik 36 proc. respondentų (6 proc. visiškai sutinka, 30 proc. iš dalies sutinka).
- Konservatyvūs kritikai Europos Sąjungą neretai kaltina tradicinių krikščioniškųjų vertybių griovimu. Su šia nuomone sutinka 41 proc. respondentų (8 proc. visiškai sutinka, 33 proc. iš dalies sutinka). Pati ES, savo ruožtu, Sąjungos priešininkų vaizduojama kaip JAV vasalas *de facto*. Šį teiginį remia 28 proc. respondentų (5 proc. visiškai sutinka, 23 proc. iš dalies sutinka).
- Su kitu šalies geopolitinę kryptį neigiančiu teiginiu, jog NATO tik atima pinigus, skirtus žmonių gerovei, sutinka 49 proc. respondentų (9 proc. visiškai sutinka, 40 proc. iš dalies sutinka).
- Prorusiška propaganda Europos Sąjungą ir NATO vaizduoja kaip priešiškas jėgas, siekiančias apsupti ir izoliuoti Rusiją. Su šiuo teiginiu sutinka 34 proc. respondentų (visiškai sutinka 5 proc., 30 proc. iš dalies sutinka). Su teiginiu, kad JAV ir Europos Sąjunga yra kaltos dėl situacijos Ukrainoje, sutinka

⁴ Apklausa vykdyta asmeninių interviu metodu 2020 m. lapkričio 7-30 d. ir ją sudarė trys dalys:

1. Reprezentatyvi 18 metų ir vyresnių Lietuvos gyventojų apklausa.

Apklausti 1004 Lietuvos gyventojai, imtis – reprezentatyvi nacionalinė. Rezultatų paklaida neviršija 3,4 proc. esant 95 proc. pasikliautiniam intervalui.

2. Reprezentatyvi kalbinių mažumų 18 metų ir vyresnių Lietuvos gyventojų apklausa:

2.1. Rusų tautybės gyventojai apklausti Vilniaus, Klaipėdos ir Utenos apskrityse, taikant kvotinę atranką pagal amžių, lytį ir gyvenvietės dydį. Iš viso apklausti 248 šios tikslinės grupės gyventojai.

2.2. Lenkų ar baltarusių tautybės gyventojai apklausti Vilniaus apskrityje, taikant kvotinę atranką pagal amžių, lytį ir gyvenvietės dydį. Iš viso apklaustas 241 šios tikslinės grupės gyventojas.

28 proc. respondentų (4 proc. visiškai sutinka, 24 proc. iš dalies sutinka). Su teiginiu, kad Europos Sąjunga moka Baltarusijos opozicijai už protestus, sutinka 24 proc. respondentų. Net 37 proc. respondentų yra linkę pritarti teiginiui, jog Putino valdymas prikėlė ir sustiprino Rusiją (7 proc. visiškai pritaria, iš dalies pritaria 30 proc.).

Nostalgija ir istorinė atmintis:

- Didžiausio respondentų palaikymo sulaukė teiginys, kad sovietiniais laikais į Lietuvą atvykę rusakalbiai asmenys sėkmingai integravosi į dabartinę visuomenę. Su juo sutinka 62 proc. respondentų (iš jų 9 proc. visiškai sutinka, 53 proc. greičiau sutinka).
- Ypač paplitęs sovietinių laikų nostalgijos motyvas yra ekonominis saugumas. Su teiginiu, kad sovietiniais laikais dauguma žmonių buvo finansiškai saugūs, sutinka net 53 proc. respondentų (10 proc. visiškai palaiko, 42 proc. iš dalies pritaria šiam teiginiui). Pasakojimas, jog sovietinis laikotarpis davė Lietuvai daugiau naudos nei žalos, sulaukė net 35 procentų respondentų palaikymo (6 proc. visiškai sutinka, 29 proc. iš dalies sutinka su šiuo teiginiu). Ekonominio stabilumo motyvas sietinas ir su teiginiu, kad prie Brazausko valdžios buvo geriau. Su šia pozicija sutinka 40 proc. respondentų (8 proc. visiškai sutinka, 33 proc. iš dalies sutinka). Teiginys, jog Sovietų Sąjungos žlugimas nieko gero neatnešė, sulaukė beveik trečdaliu respondentų (29 proc.) palaikymo (iš jų 5 proc. visiškai pritaria, o 24 proc. greičiau sutinka su šiuo teiginiu).
- Su teiginiu, kad pasakojant partizanų istoriją nutylima eiliniams gyventojams padaryta žala, sutinka 51 proc. respondentų (8 proc. visiškai sutinka, 43 proc. iš dalies sutinka). Teiginys, jog Lietuvos istorijoje nutylimas kai kurių asmenų dalyvavimas Holokauste, sulaukė 49 proc. respondentų pritarimo (8 proc. su teiginiu sutinka visiškai, 40 proc. iš dalies sutinka).

Šiame tyrime buvo nustatyta, kaip respondentų pritarimą analizuojamiems teiginiams lemia vartojama žiniasklaida, respondentų finansinė padėtis bei išsilavinimas.

- Mažesnes pajamas turintys asmenys buvo linkę dažniau pritarti pateiktiems teiginiams, nei aukštesnes pajamas gaunantys asmenys. Taigi labai svarbus informacinio pažeidžiamumo kriterijus yra žmonių ekonominė padėtis – kuo ji žemesnė, tuo informacinis pažeidžiamumas buvo didesnis ir polinkis sutikti su kontraversiškais / propagandiniais ar dezinformaciniais nacionalinės politikos vertinimo teiginiais buvo dažnesnis. Užsienio politikos vertinimui respondentų finansinė padėtis buvo mažiau svarbus veiksnys.
- Jaunesni respondentai buvo rečiau linkę pritarti visų grupių teiginiams, bet ypatingai didelis amžiaus skirtumas išryškėjo vertinant teiginius susijusius su istorine atmintimi. Vyresnio amžiaus respondentai buvo labiau linkę pritarti nostalgiją keliantiems teiginiams apie praeitį.
- Išsilavinimo veiksnys buvo svarbus analizuojant tiek nacionalinės, tiek užsienio politikos bei istorinės atminties teiginius. Žemesnio išsilavinimo ar neįgiję aukštojo išsilavinimo asmenys buvo labiau linkę pritarti visiems teiginiams nei aukštą išsilavinimą turintys asmenys.
- Taip pat paaiškėjo, kad respondentai, žiūrintys rusiškus televizijos kanalus, yra labiau linkę sutikti su Lietuvos nacionalinę politiką menkinančiais pasakojimais.

Šių tyrimų pavyzdžiai rodo, kad žmonių informacinis pažeidžiamumas yra gana didelis, o augant informacijos, dezinformacijos, propagandos kiekiams bei sparčiai keičiantis technologijoms, jis gali dar labiau didėti. Taip pat VU atliktas tyrimas rodo, kad informacinis pažeidžiamumas labai priklauso nuo socioekonominių rodiklių, tad tikėtina, jog augant geopolitiniam, politiniam bei ekonominiam

neapibrėžtumui ar esant krizėms visuomenė tampa dar labiau pažeidžiama ir paveiki manipuliacijoms, dezinformacijai bei melagienomis.

Dėl šios priežasties labai svarbu nuo mažens ugdyti vaikų ir jaunuolių gebėjimus tikrinti ir kritiškai vertinti internete randamą informaciją. Deja, bet šiai dienai ši situacija nėra džiuginanti, kadangi pastebima jog Lietuvos vaikų gebėjimai atpažinti melagingą informaciją nėra labai geri. „Telia“ jau šeštus metus iš eilės vykdo iniciatyvos „Vaikų patariamoji grupė“ tyrimą. Jo tikslas – išklausti vaikus ir geriau suprasti jų patirtis internete, suteikti vertingų įžvalgų tėvams ar institucijoms, kaip reikėtų ugdyti vaikų medijų ir informacinį raštingumą. 2022 metų tyrimo⁵ tema buvo dezinformacija ir gebėjimas ją identifikuoti. Tyrime iš viso buvo apklausti daugiau kaip 5 tūkstančiai 11–17 metų amžiaus vaikų Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Suomijoje ir Švedijoje. Tyrimo duomenimis, 27 proc. Lietuvos vaikų teigė žinantys arba dažniausiai žinantys, kaip identifikuoti melagingą informaciją, 41 proc. teigia, kad jie tai geba padaryti kartais, o 15 proc. moksleivių prisipažįsta, kad jiems tai kelia iššūkių ir yra sunku atskirti patikimą informaciją nuo nepatikimos. Lietuvos vaikai tyrime prisipažino bene dažniausiai susiduriantys su situacijomis, kai internete, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose, paskelbiama melaginga informacija apie juos pačius – tą yra patyrę 27 proc. apklausoje dalyvavusių moksleivių. Penktadalis jų dėl to nesiėmė jokių veiksmų – nesikreipė į tėvus, mokytojus, nereagavo norėdami paneigti informaciją, neraportavo to socialinių tinklų platformoms. Tyrimo autoriai teigė, kad duomenys parodė, jog įgūdžių, kaip atpažinti melagingą informaciją, mokykloje mokomi kiek daugiau negu trečdalis Lietuvos vaikų. Likusieji teigia, kad mokyklose jų to nemoko. Tai viena iš sričių, kuriose pastebimi didžiausi skirtumai tarp šalių. Pavyzdžiui Švedijoje net 7 iš 10 vaikų teigė to išmokę pamokų metu.

Taigi kalbant apie Lietuvos visuomenės medijų ir informacinį raštingumą pirmiausia reikėtų daug dėmesio ir pastangų įdėti mokant ir ugdant vaikus, kaip reikėtų tikrinti ir kritiškai vertinti informaciją. Tačiau ugdant ir šviečiant vaikus labai svarbus tampa suaugusių vaidmuo bei jų turimos žinios / gebėjimai MIR srityje. Šiais metais, LR kultūros ministerijai pradėjus įgyvendinti MIR programą pagal priemonę „Vykdyti gyventojų medijų ir informacinio raštingumo kompetencijų ugdymo veiklas bibliotekose“ KAVB išsikėlė tikslą suprasti, kokia medijų ir informacinio raštingumo situacija yra tarp bibliotekų darbuotojų ir lankytojų bei remiantis šia analize tobulinti MIR veiklas Kauno regiono bibliotekose. Šiuos tikslu buvo suorganizuotas ir įvykdytas MIR tyrimas Kauno regiono viešosiose bibliotekose, kurio duomenys bus panaudoti MIR paslaugų bibliotekose vystymui bei kūrimui.

Tyrimo metodologija

Tyrimo tikslas – įvertinti bibliotekų darbuotojams ir lankytojams kylančius iššūkius, susijusius su informacijos gavimu ir medijų naudojimu, bei tobulinti bibliotekų paslaugas, kurios stiprintų visuomenės informacinį atsparumą, kritinį mąstymą ir padėtų bibliotekų darbuotojams ir gyventojams įvertinti bei geriau suprasti įvairių technologijų bei informacijos šaltinių poveikį jų gaunamai informacijai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti bibliotekų darbuotojų subjektyvų savo kompetencijų MIR srityje vertinimą ir nusiteikimo teikti MIR konsultacijas / mokymus gyventojams lygmenį.
2. Ištirti bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūrį į įvairius teiginius, kurie yra vertinami kaip sąmokslų teorijos, dezinformacijos teiginiai ar jų dalis.
3. Ištirti bibliotekų darbuotojų ir lankytojų informacijos naudojimo / tikrinimo / analizavimo praktikas.

⁵ Baltijos ir Šiaurės šalių mokyklose atliktas „Telia“ iniciatyvos „Vaikų patariamoji grupė“ tyrimas. 2021.

4. Išanalizuoti bibliotekų darbuotojų ir lankytojų žinias bei įpročius technologiniuose procesuose, kurie gali sąlygoti informacijos cirkuliaciją medijose ir duomenų saugą.
5. Išanalizuoti bibliotekų darbuotojų ir lankytojų žinias apie populiarius medijų kanalus.
6. Simuliacijų pagalba iširti, kaip bibliotekų darbuotojai ir lankytojai hipotetiškai elgtųsi tam tikrose situacijose.
7. Nustatyti bibliotekų darbuotojų ir lankytojų poreikius MIR srityje.

Tyrimo metodas – elektroninė apklausa, kuri buvo patalpinta Google Formoje ir skleidžiama Kauno regiono bibliotekų svetainėse, FB paskyrose ar per naujienlaiškius ir popierinė klausimyno versija fiziškai dalinama Kauno regiono viešosiose bibliotekose.

Tyrimo laikotarpis – duomenys šiam tyrimui buvo renkami 2022 m. kovo 23 d. – gegužės 24 d. laikotarpiu.

Tyrimo imtis – tyrime sudalyvavo 316 bibliotekų darbuotojų ir 467 bibliotekų lankytojai iš Kauno regiono⁶.

Imties atranka – bibliotekininkų tyrimo imtis buvo sudaryta tikslingai – dalyvauti tyrime tikslingai buvo kviečiami visi Kauno regiono viešųjų bibliotekų darbuotojai. Bibliotekų lankytojų imtis sudaryta atsitiktiniu, netikimybinu būdu – tyrime dalyvavo tie lankytojai, kurie sutiko ir panoro jame sudalyvauti.

Tyrimo etika – dalyvavimas šiame tyrime buvo grįstas savanoriškumu, todėl bet kuriuo metu tyrimo dalyviai galėjo nutraukti savo dalyvavimą tyrime. Nebaigus pildyti apklausos, duomenys nebuvo išsaugoti ir nebuvo įtraukti į analizę. Kai kurie klausimai galėjo respondentams pasirodyti jautrūs ir kelti nedidelį diskomfortą, bet nei vienas iš jų nekėlė tiesioginės trumpalaikės ar ilgalaikės žalos tyrimo dalyviams. Šios apklausos metu buvo užtikrinamas respondentų anonimiškumas, jos metu nebuvo renkami konkretų asmenį identifikuojantys duomenys, tokie kaip vardas, pavardė, el. pašto adresas. Visi tyrime dalyvavę dalyviai turėjo pasirašyti sutikimo formą, kurioje buvo informuoti apie tyrimo naudą, galimas rizikas, anonimiškumą, savanoriškumo principą bei vykdytoją.

Tyrimo nauda – tikimasi, kad šis tyrimas padės geriau įsigilinti į medijų ir informacinio raštingumo iššūkius bei problemas, kylančias bibliotekų bendruomenėse Kauno regione bei paskatins veiklas, kuriomis viešosios bibliotekos galėtų prisidėti prie visuomenės informacinio atsparumo didinimo ir medijų raštingumo auginimo.

Tyrimo partneriai – reikšmingai prie tyrimo prisidėjo visos Kauno regiono viešosios bibliotekos (lentelė nr.1). Jų darbuotojai ne tik dalyvavo tyrime kaip respondentai, bet ir padėjo apklausti lankytojus savo bibliotekose. Šios partnerystės su Kauno regiono viešosiomis bibliotekomis dėka tyrimo metu buvo įmanoma pasiekti respondentus iš įvairių Kauno regiono vietovių.

Tyrimą atliko – Kauno apskrities viešosios bibliotekos sociologė, vyresn. metodininkė I. Dryžaitė.

---

⁶ 2021 metų duomenimis visose Kauno regiono viešosiose bibliotekose dirbo apie 856 darbuotojai. Remiantis šiais duomenimis galima teigti, kad 316 bibliotekų darbuotojų imčiai, paklaidos dydis yra $\pm 4,38$. Tarkime, jei 50 proc. tiriamųjų atsakė, kad pritaria tam tikram teiginiui, tai reiškia, kad tikrasis visų tiriamųjų (ne tik apklaustųjų tyrimo metu) procentas, kuris pritaria tam teiginiui yra intervale nuo 45,62 proc. iki 54,38 proc. Teigti, kad tai yra tiesa statistiniu požiūriu galime su 95 proc. tikimybe. Ši paklaida galioja bibliotekų darbuotojų imčiai, bet ne lankytojų. Paklaida bibliotekų lankytojų imčiai nebuvo skaičiuojama, kadangi nėra žinoma populiacija. Bibliotekose yra renkami duomenys tik apie registruotus lankytojus, tačiau į jas gali laisvai ateiti ir neregistruoti lankytojai. Dėl šios priežasties nėra aiškus galutinis bibliotekų lankytojų skaičius t.y. populiacija. Tyrime galėjo dalyvauti bet kuris lankytojas atėjęs į biblioteką nepriklausomai nuo to ar jis yra registruotas ar ne. Be to klausimyną galėjo pildyti ir bibliotekų socialinių tinklų ar svetainių sekėjai, kurie taip pat nebūtinai yra registruoti jų vartotojai.

Tyrimo duomenų analizė

Tyrimo dalyviai

Tyrimė dalyvavo Kauno apskrities viešosios bibliotekos ir 13-os Kauno regiono viešųjų bibliotekų darbuotojai ir lankytojai. Respondentų pasiskirstymą pagal bibliotekas galima pamatyti lentelėje nr. 1

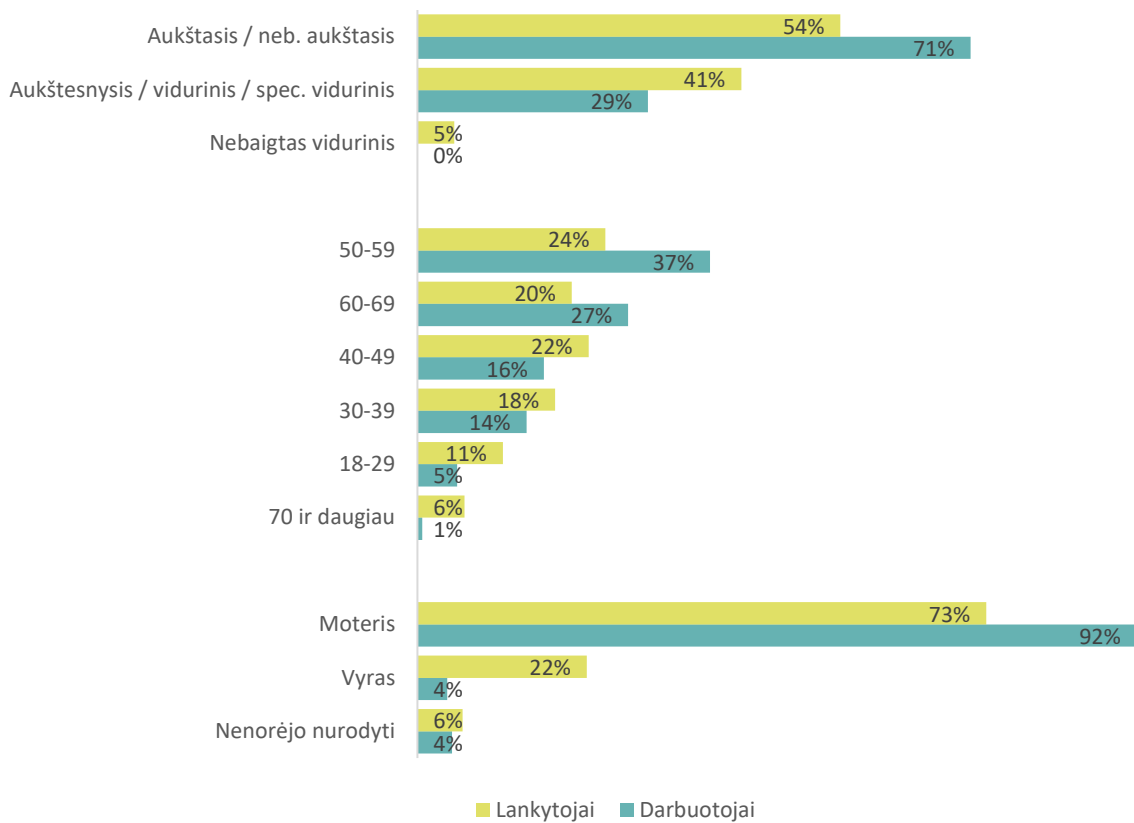
1 lentelė. Tyrimė dalyvavusių respondentų skaičius/dalis bibliotekose

Biblioteka, kurioje dirbate/lankotės	Darbuotojai		Lankytojai	
	N	Proc.	N	Proc.
Nežino ar lankosi keliose bibliotekose	-	-	13	3%
Birštono savivaldybės viešoji biblioteka	8	3%	25	5%
Jonavos rajono savivaldybės viešoji biblioteka	24	8%	19	4%
Kaišiadorių rajono savivaldybės viešoji biblioteka	30	9%	64	14%
Kalvarijos savivaldybės viešoji biblioteka	8	3%	5	1%
Kauno apskrities viešoji biblioteka	58	18%	42	9%
Kauno miesto savivaldybės Vinco Kudirkos viešoji biblioteka	23	7%	45	10%
Kauno rajono savivaldybės viešoji biblioteka	44	14%	21	4%
Kazlų Rūdos Jurgio Dovydaičio viešoji biblioteka	7	2%	60	13%
Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešoji biblioteka	20	6%	11	2%
Marijampolės Petro Kriaučiūno viešoji biblioteka	24	8%	85	18%
Prienų Justino Marcinkevičiaus viešoji biblioteka	15	5%	25	5%
Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešoji biblioteka	10	3%	20	4%
Šakių rajono savivaldybės viešoji biblioteka	24	8%	15	3%
Vilkaviškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka	21	7%	17	4%
Viso	316		467	

Tyrimė sudalyvavo daugiausiai aukštąjį / nebaigtą aukštąjį turintys, 40–69 metų amžiaus ir moteriškos lyties respondentai. Bibliotekų darbuotojų imtis yra homogeniškesnė nei lankytojų – joje vyrauja aukštąjį išsilavinimą turinčios, 50–69 metų amžiaus moterys. Vyrų, žemesnio išsilavinimo ir jaunesnių žmonių dalis šioje grupėje yra gerokai mažesnė nei tarp lankytojų. Tyrimė dalyvavusių bibliotekų darbuotojų demografinės charakteristikos atspindi bendras bibliotekų darbuotojų charakteristikas – jose dominuoja moteriškos lyties, aukštąjį išsilavinimą turinčios ir brandesnio amžiaus darbuotojos.

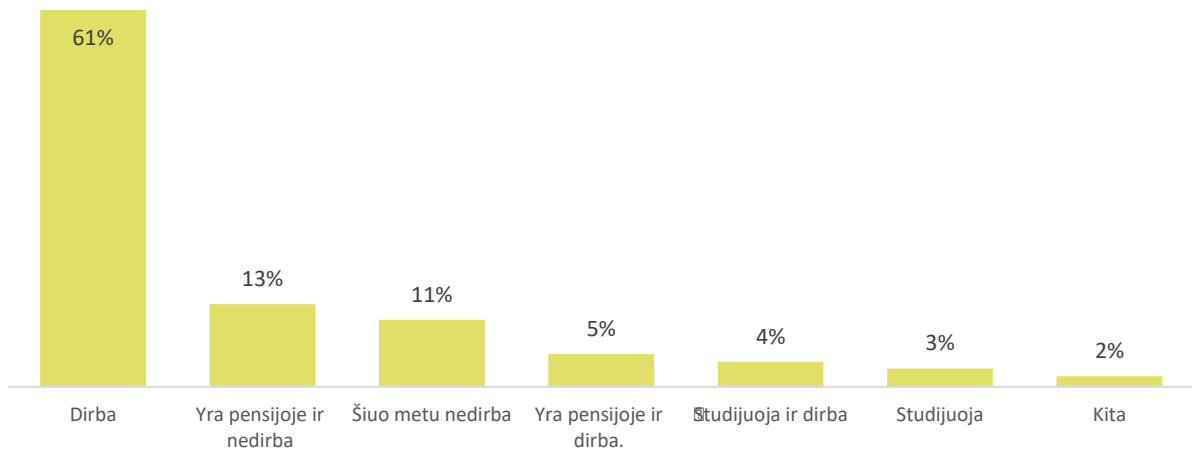
Demografinių charakteristikų pasiskirstymas tarp lankytojų yra didesnis. Nors tarp jų taip pat dominuoja aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys, tačiau pagal amžių respondentai pasiskirstė tolygiau ir labiau atspindi įvairesnes amžiaus grupes. Tyrimė sudalyvavimo tik kiek daugiau nei penktadalis vyrų (pav. 1). Tai gali rodyti, kad bibliotekose dažniau lankosi moterys nei vyrai. Taip pat tikėtina, kad moterys yra labiau linkusios pildyti apklausas.

Pav. 1. Respondentų lytis, amžius, išsilavinimas, proc.

Didžioji dalis apklausoje sudalyvavusių bibliotekų lankytojų tyrimo vykdymo laikotarpiu dirbo. Nedirbančių (dėl pensijos, vaiko priežiūros atostogų, studijų, laikinos bedarbystės) lankytojų dalis buvo 27 proc. 4 proc. respondentų nurodė, kad šiuo metu dirba ir studijuoja ir 5 proc., kad yra dirbantys pensininkai (pav. 2).

Pav.2. Respondentų (lankytojų) pagrindinis užsiėmimas, proc.

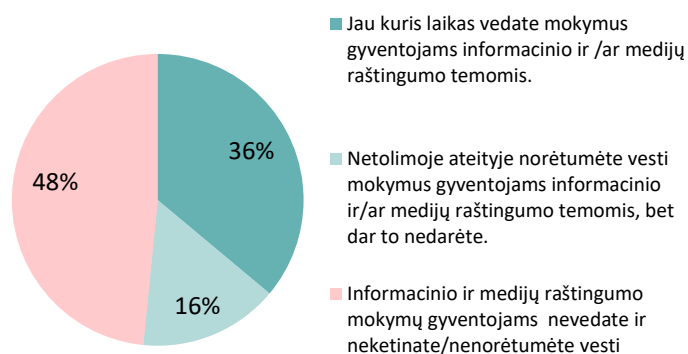

Bibliotekų darbuotojų subjektyvus savo kompetencijų MIR srityje vertinimas ir poreikiai

Pagal tai, ar bibliotekų darbuotojai veda / norėtų vesti ar nenorėtų vesti MIR mokymus jiems buvo pateikiami specialūs klausimai. Tie bibliotekininkai, kurie pažymėjo, kad šiuo metu veda ar netolimoje ateityje norėtų vesti mokymus / konsultuoti gyventojus MIR srityje, turėjo išsamiau įvertinti savo žinias šioje srityje. Tokių bibliotekininkų buvo 52 proc. (N-163) likusieji 48 proc. pildė bendrąsias klausimyno dalis, į kurias atsakinėjo ir visi kiti respondentai (pav. 3).

Pav. 3. Bibliotekininkai, kurie šiuo metu jau konsultuoja/moko, norėtų arba nenorėtų mokyti/konsultuoti MIR temomis, proc.

Kituose poskyriuose bus analizuojami 163 bibliotekų darbuotojų, kurie jau veda ar pageidautų vesti mokymus/konsultacijas MIR srityje atsakymai.

Gebėjimas atpažinti informacijos poreikį ir ieškoti medijose

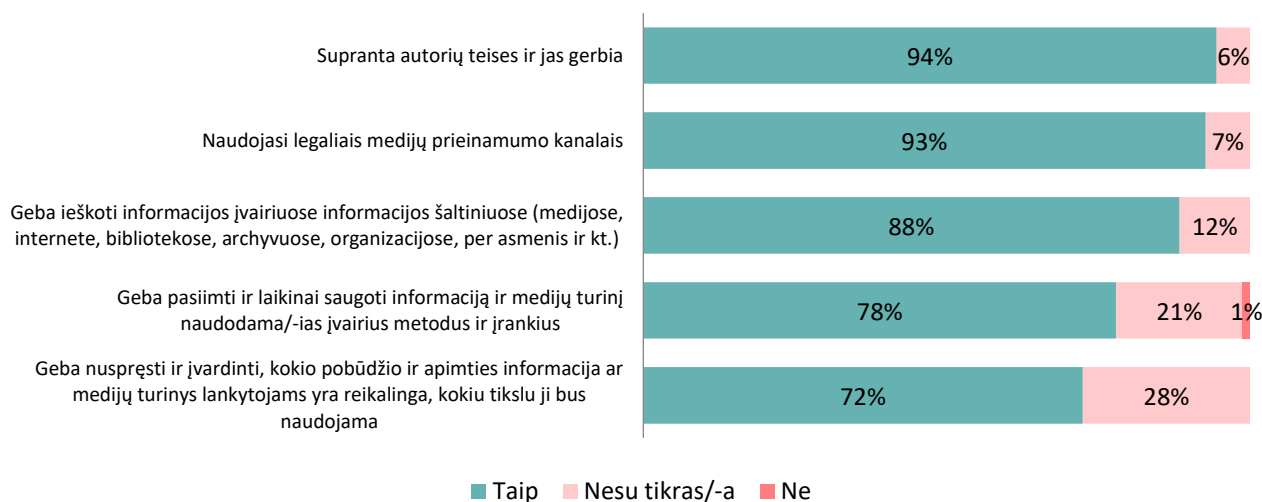
Bibliotekų darbuotojai turėjo įvertinti savo gebėjimą atpažinti informacijos poreikį ir jos ieškoti socialinėse medijose. Jiems buvo pateikti 5 su šia tematika susiję teiginiai. Paaiškėjo, kad (pav. 4):

- Didžioji dauguma bibliotekų darbuotojų (94 proc.) supranta autorių teises ir jas gerbia, bet 6 proc. nebuvo tuo tikri;
- 93 proc. bibliotekų darbuotojų naudojami legaliais medijų prieinamumo kanalais, bet 7 proc. nebuvo tuo tikri;
- 88 proc. geba ieškoti informacijos įvairiuose informacijos šaltiniuose (medijose, internete, bibliotekose, archyvuose, organizacijose, per asmenis ir kt.), tačiau 12 proc. nebuvo tuo tikri;
- 78 proc. geba pasiimti ir laikinai saugoti informaciją ir medijų turinį naudodama/-ias įvairius metodus ir įrankius, 21 proc. nebuvo tuo tikri ir 1 proc. neigiamai įvertino šį savo gebėjimą.
- 72 proc. geba nuspręsti ir įvardinti, kokio pobūdžio ir apimties informacija ar medijų turinys lankytojams yra reikalinga, kokiu tikslu ji bus naudojama ir 28 proc. nebuvo tuo tikri.

Galima apibendrinti, kad bendrai savo gebėjimus atpažinti informacijos poreikį ir jos ieškoti medijose teigiamai vertino didžioji dalis bibliotekų darbuotojų, tačiau patartina stiprinti šias dvi sritis:

- *gebėjimą pasiimti ir laikinai saugoti informaciją ir medijų turinį naudojant įvairius metodus ir įrankius;*
- *gebėjimą nuspręsti ir įvardinti, kokio pobūdžio ir apimties informacija ar medijų turinys lankytojams yra reikalinga, kokiu tikslu ji bus naudojama.*

Pav. 4 . Gebėjimas atpažinti informacijos poreikį ir jos ieškoti medijose, N-163, proc.

Šį klausimą papildė ir kitas klausimas, kuris buvo susijęs su gebėjimų suprasti, apdoroti ir analizuoti informaciją vertinimu. Į šį klausimą atsakė visi bibliotekų darbuotojai. Penkiabalėje sistemoje jie turėjo įvertinti, kiek jiems lengva (5 balai) ar sudėtinga (1 balas) yra atlikti tam tikrus veiksmus. Teiginių vertinimo vidurkis svyravo nuo 3,22 iki 3,72 penkiabalėje sistemoje. Tai rodo, kad didžioji dalis bibliotekų darbuotojų šiek tiek geriau nei vidutiniškai vertino savo gebėjimus tirtose srityse (žr. 2 lentelę).

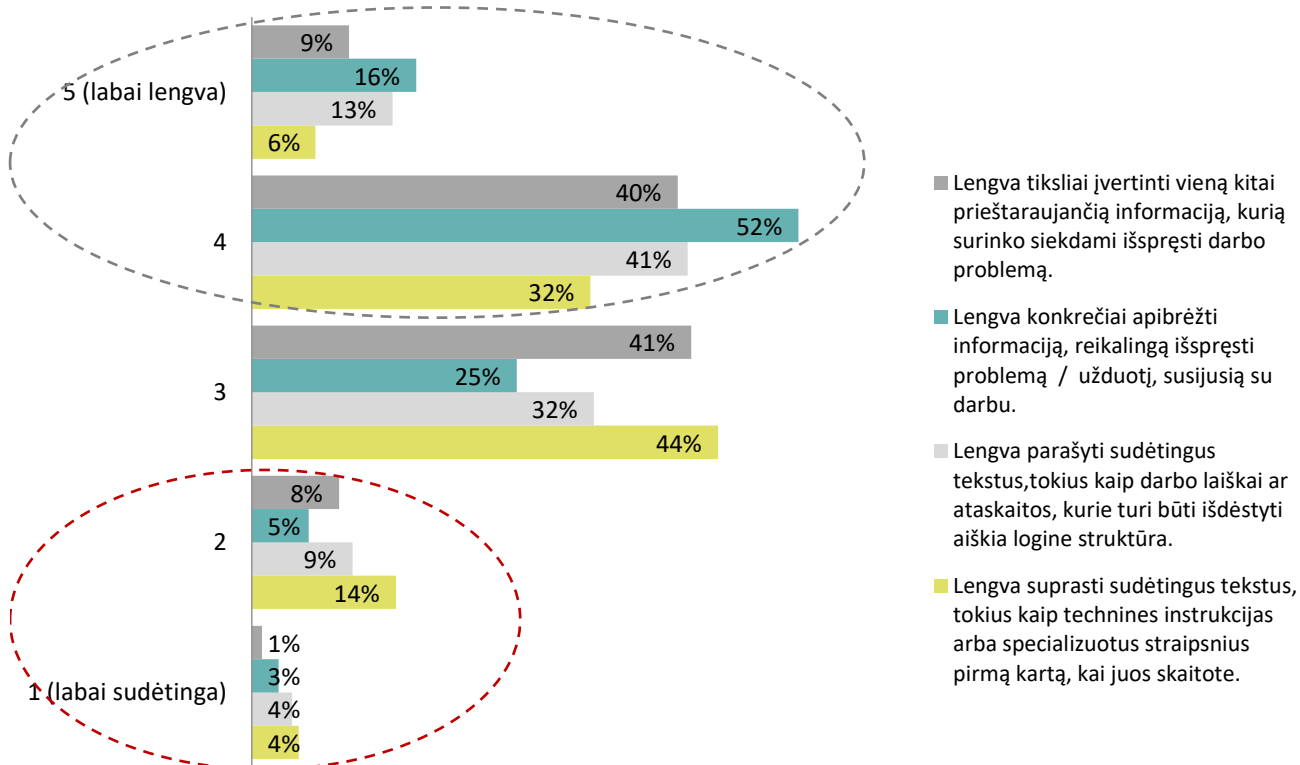
2 lentelė. Gebėjimų suprasti, apdoroti ir analizuoti informaciją vertinimo vidurkis

Vertinamasis teiginys	Vidurkis
Man lengva konkrečiai apibrėžti informaciją, reikalingą išspręsti problemą/užduotį, susijusią su darbu.	3,72
Man lengva parašyti sudėtingus tekstus, tokius kaip darbo laiškai ar ataskaitos, kurie turi būti išdėstyti aiškia logine struktūra.	3,51
Man lengva tiksliai įvertinti viena kitai prieštaraujančią informaciją, kurią surinkau siekiant išspręsti darbo problemą.	3,48
Man lengva suprasti sudėtingus tekstus, tokius kaip technines instrukcijas arba specializuotus straipsnius pirmą kartą, kai juos skaitote.	3,22

Vertinant teiginių vertinimo pasiskirstymą pastebima, kad didesnė dalis bibliotekininkų teigė, kad jiems lengva arba labai lengva, nei ta dalis, kuri teigė, kad jiems sudėtinga ar labai sudėtinga atlikti vienas ar kitas užduotis (pav.5) :

- 67 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad jiems lengva konkrečiai apibrėžti informaciją, reikalingą išspręsti problemą / užduotį, susijusią su darbu ir 8 proc. nurodė, kad jiems tai padaryti yra sudėtinga arba labai sudėtinga;
- 54 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad jiems lengva parašyti sudėtingus tekstus, tokius kaip darbo laiškai ar ataskaitos, kurie turi būti išdėstyti aiškia logine struktūra ir 13 proc. nurodė, kad jiems tai padaryti yra sudėtinga arba labai sudėtinga;
- 49 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad jiems labai lengva arba lengva tiksliai įvertinti viena kitai prieštaraujančią informaciją, kurią surinko siekdami išspręsti darbo problemą ir 9 proc. nurodė, kad jiems tai padaryti yra sudėtinga arba labai sudėtinga;
- 38 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad jiems labai lengva arba lengva suprasti sudėtingus tekstus, tokius kaip technines instrukcijas arba specializuotus straipsnius pirmą kartą, kai juos skaito ir 18 proc. nurodė, kad jiems tai padaryti yra sudėtinga arba labai sudėtinga.

Pav. 5 Informacijos supratimas, apdorojimas ir gavimas, N-316, proc.

Gebėjimas suprasti, vertinti ir analizuoti informaciją ir medijų turinį

Bibliotekų darbuotojai turėjo įvertinti savo gebėjimus suprasti, vertinti ir analizuoti informaciją bei medijų turinį. Jiems buvo pateikti 12-a su šia tematika susijusių teiginių. Subjektyvus bibliotekų darbuotojų vertinimas parodė, kad problematiškiausios gebėjimų sritys buvo šios (pav. 6):

- 55 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri ar geba arba negeba nustatyti skleidžiamos informacijos ar medijos turinio pirminį šaltinį (autorystę);
- 39 proc. bibliotekų darbuotojų nebuvo tikri, ar geba vertinti informacijos, pateiktos įvairiais kanalais, kokybę (aktualumą, išbaigtumą, tikslumą, savalaikiškumą), patikimumą.

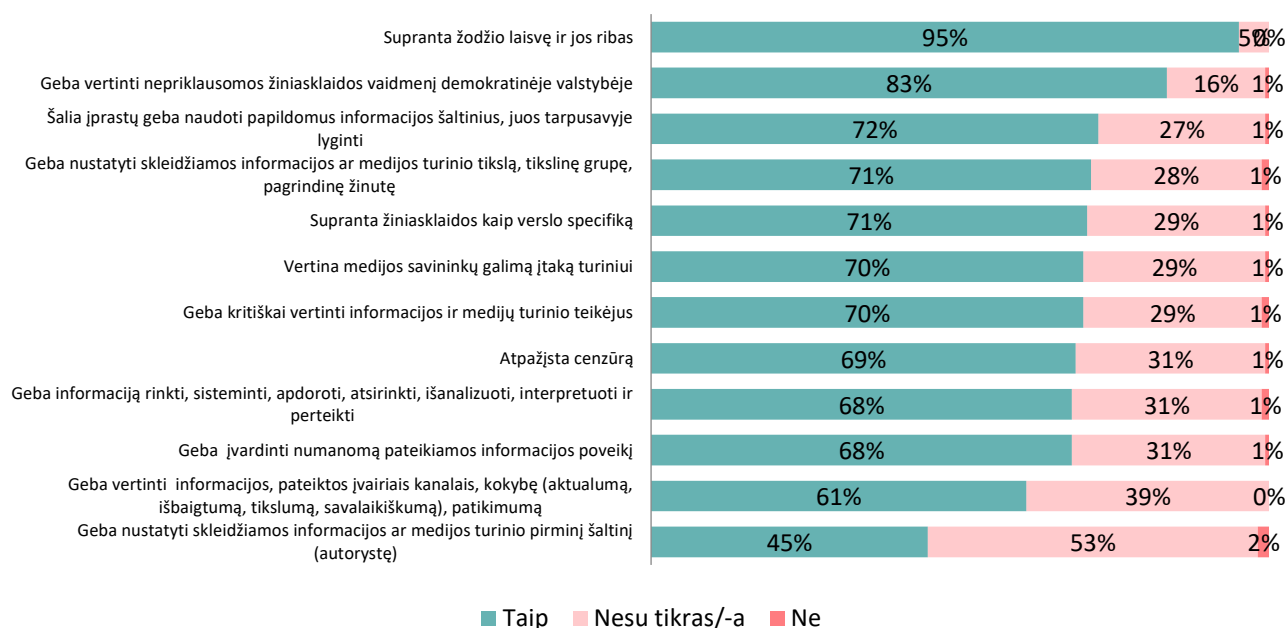
Trečdalis bibliotekininkų **dvejojo ar neigiamai vertino** savo gebėjimus šiose 8-iose srityse:

- Gebėjimą įvardinti numanomą pateikiamos informacijos poveikį;
- Gebėjimą informaciją rinkti, sisteminti, apdoroti, atsirinkti, išanalizuoti, interpretuoti ir perteikti;
- Gebėjimą atpažinti cenzūrą;
- Gebėjimą kritiškai vertinti informacijos ir medijų turinio teikėjus;
- Gebėjimą vertinti medijos savininkų galimą įtaką turiniui;
- Gebėjimą suprasti žiniasklaidos kaip verslo specifiką;
- Gebėjimą nustatyti skleidžiamos informacijos ar medijos turinio tikslą, tikslinę grupę, pagrindinę žinutę;
- Gebėjimą šalia įprastų naudoti papildomus informacijos šaltinius, juos tarpusavyje lyginti.

Daugiausiai bibliotekų darbuotojų **teigiamai įvertino** savo gebėjimus šiose srityse:

- 95 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad supranta žodžio laisvę ir jos ribas;
- 83 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad geba vertinti nepriklausomos žiniasklaidos vaidmenį demokratinėje valstybėje

Pav.6. Gebėjimas suprasti, vertinti ir analizuoti informaciją ir medijų turinį, N- 163, proc.

Gebėjimas kurti ir kritiškai naudoti informacijos bei medijų turinį

Bibliotekų darbuotojai turėjo įvertinti savo gebėjimus kurti, naudoti ir kritiškai vertinti informacijos bei medijų turinį. Jiems buvo pateikti 14 su šia tematika susijusių teiginių. Subjektyvus bibliotekų darbuotojų savo gebėjimų vertinimas parodė, kad problematiškiausios gebėjimų sritys šiame bloke buvo 5-ios (pav. 7):

- 54 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri ar geba arba negeba rengti / kurti publicistinius pasakojimus, vaizdo žinutes, tinklaraščius ir pan.;
- 52 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri ar žino arba nežino, kaip pateikti skundus ar pranešti apie pastebėtus netikslumus ar pažeidimus žiniasklaidoje;
- 52 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri, ar žino arba nežino, kokias teises turi žmogus bendraudamas su žurnalistu;
- 42 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri, ar geba arba negeba spręsti problemines situacijas bendraudama/-as virtualioje erdvėje;
- 36 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad nėra tikri, ar žino arba nežino, kaip skleisti savo kuriamą turinį tinkamomis techninėmis priemonėmis ir taip, kad ji pasiektų norimą tikslinę auditoriją.

Ketvirtadalis bibliotekininkų dvejojo ar neigiamai vertino savo gebėjimus šiose 3-iose srityse:

- Gebėjimą atpažinti, analizuoti ir kritiškai vertinti stereotipus;
- Gebėjimą stebėti savo sukurtos ir išplatintos informacijos, medijų turinio poveikį;
- Gebėjimą atpažinti ideologinės / propagandinės manipuliacijos mechanizmus ir jiems atsispirti.

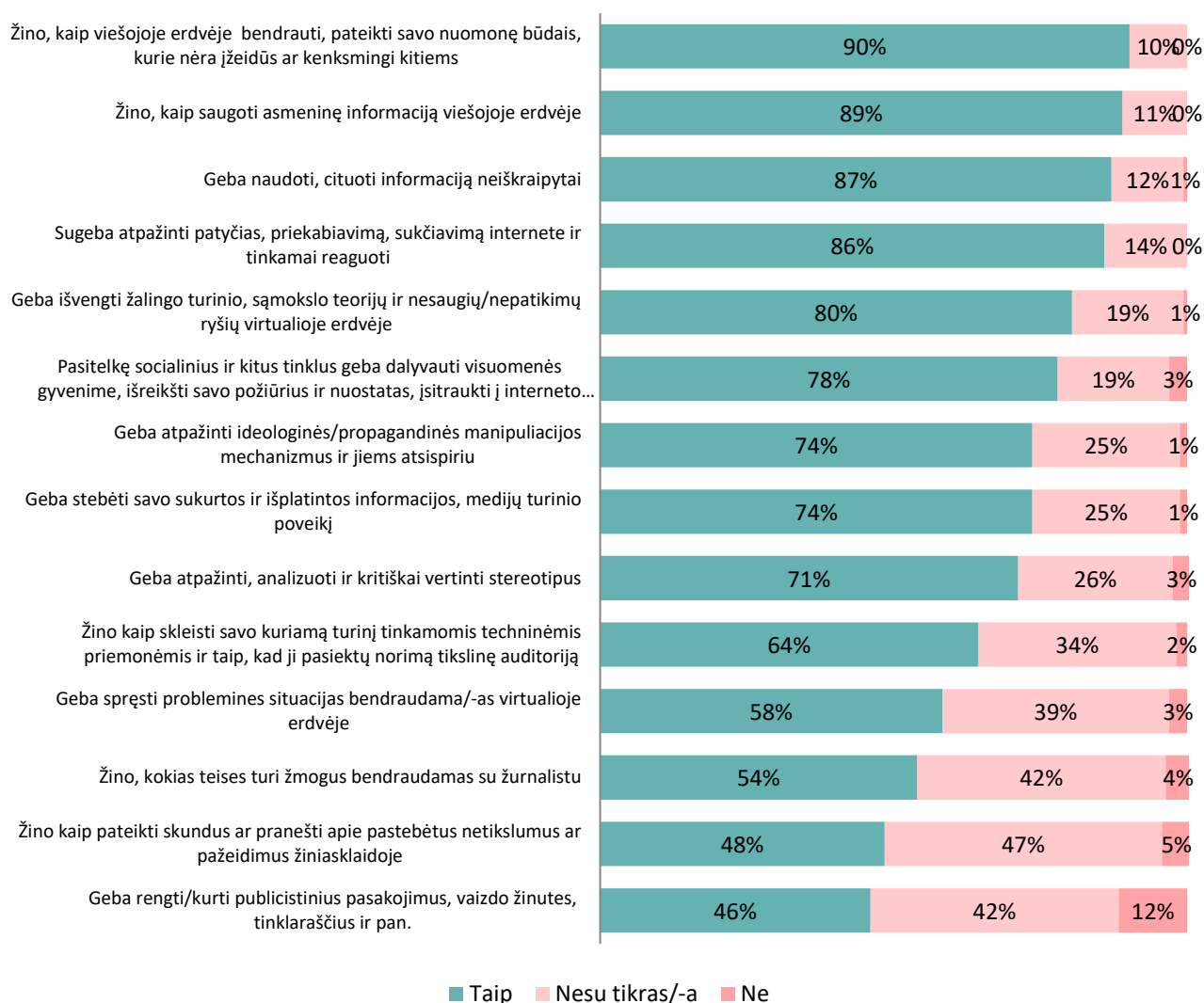
Penktadalis bibliotekininkų dvejojo ar neigiamai vertino savo gebėjimus šiose 3-iose srityse:

- Pasitelkus socialinius ir kitus tinklus gebėti dalyvauti visuomenės gyvenime, išreikšti savo požiūrius ir nuostatas, įsitraukti į interneto bendruomenes;
- Gebėjimą išvengti žalingo turinio, sąmokslų teorijų ir nesaugių / nepatikimų ryšių virtualioje erdvėje.

Dauguma (86–90 proc.) bibliotekų darbuotojų teigiamai įvertino savo gebėjimus šiose 4 srityse:

- Gebėjimą atpažinti patyčias, priekabiavimą, sukčiavimą internete ir tinkamai reaguoti;
- Gebėjimą naudoti, cituoti informaciją neiškraipyta;
- Žinojimą, kaip saugoti asmeninę informaciją viešojoje erdvėje;
- Žinojimą, kaip viešojoje erdvėje bendrauti, pateikti savo nuomonę būdais, kurie nėra įžeidūs ar kenksmingi kitiems.

Pav. 7. Gebėjimas kurti, naudoti ir stebėti informacijos bei medijų turinį, N-163, proc.

MIR mokymai ar konsultacijos netolimoje ateityje

Šiais metais Kultūros ministerijos inicijuotoje MIR programoje, kurią įsipareigojo įgyvendinti Lietuvos bibliotekos, buvo išskirti prioritetai, kuriais remiantis numatytos mokymų / konsultacijų gyventojams kryptys.

Siekiant išsiaiškinti bibliotekų darbuotojų nusiteikimą, pasirengimą mokyti / konsultuoti šiomis kryptimis, jų buvo prašoma įvertinti 5 teiginius, pasirenkant jiems artimiausią atsakymų variantą (žr. 3 lentelę). Pastebėtina, kad didesnė dalis bibliotekų darbuotojų (44–64 proc.) vertinant visus teiginius nurodė, kad norėtų vesti ta tema mokymus ar ją konsultuoti gyventojus, tačiau dar negalėtų, nes reikėtų pagilinti žinias ir įgūdžius šiose srityse. Nenorinčių ar negalinčių vesti viena ar kita tema bibliotekų darbuotojų buvo sąlyginai nedaug – 8–19 proc. priklausomai nuo tematikos.

- Daugiausiai (48 proc.) bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **saugumo internete** tematika. 44 proc.

bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus / konsultuoti gyventojus šia tema.

- 35 proc. bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **informacijos ir paieškos strategijų** tematika. 54 proc. bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus / konsultuoti gyventojus šia tema.
- 29 proc. bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **informacijos vertinimo ir atrankos** tematika. 55 proc. bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus / konsultuoti gyventojus šia tema.
- 25 proc. bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **etiško ir legalaus informacijos naudojimo ir kūrimo** tematika. 58 proc. bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus/konsultuoti gyventojus šia tema.
- Mažiausia dalis (16 proc.) bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **medijų įvairovės ir prieigos būdų** tematika. 64 proc. bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus / konsultuoti gyventojus šia tema.

3 lentelė. MIR temos, kuriomis bibliotekų darbuotojai norėtų/galėtų mokyti ar konsultuoti gyventojus netolimoje ateityje

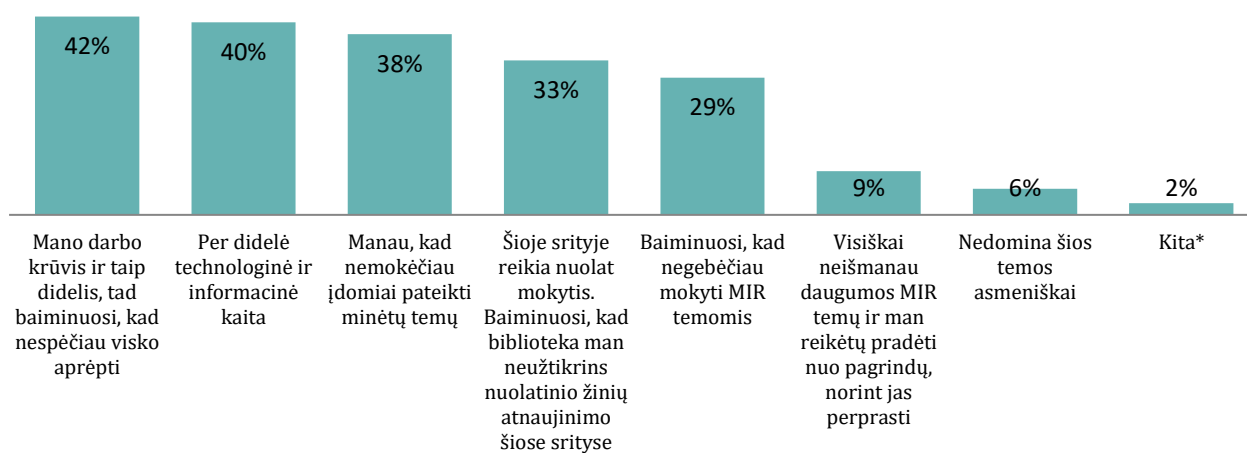
Temos	Jau vedu mokymus šia ar panašia tema	Norėčiau ir galėčiau tai daryti be papildomo kvalifikacijos kėlimo šioje srityje (pakaktų savarankiško pasirengimo)	Norėčiau, bet dar negalėčiau, nes man reikėtų pagilinti žinias ir įgūdžius šioje srityje	Nenorėčiau (nedomina pati tema)	Negalėčiau (visai neturiu žinių ir įgūdžių šioje temoje, pačiai/-iam dar reikėtų labai daug mokytis)
Saugumas internete (informacijos saugumas, įrenginių saugumas, asmens duomenų apsauga BDAR)	27%	21%	44%	4%	4%
Informacijos ir paieškos strategijos (informacijos reikšmė visuomenėje, formos, rūšys, paieškos principai ir būdai, prieinamumo principai, srautas ir ryšio formos)	18%	17%	54%	9%	2%
Informacijos vertinimas ir atranka (kritinis mąstymas ir pagrindiniai informacijos vertinimo kriterijai, žalingos informacijos rūšys ir atpažinimo būdai, socialinės medijos kritinio mąstymo kontekste).	14%	15%	55%	10%	6%
Etiškas ir legalus informacijos naudojimas ir kūrimas (intelektinė nuosavybė, autorių teisės, plagiato prevencija, teisėti informacijos ištekliai ir kanalai, tinklo etiketas (informacijos saugojimas, apsaugojimas duomenų slaptažodžiais, privačių duomenų tušavimas ir pan.), medijų naudojimo „higiena“, „naujienu dieta“)	10%	15%	58%	10%	6%
Medijų įvairovė ir prieigos būdai (medijų rūšys (žiniasklaida, tinklalaidės, socialinės medijos, jų specifika, raiškos būdai jose), architektūra (sudėtinės dalys, algoritmai, sausainiukai, filtro burbulai, socialinių tinklų burbulai), saviraiškos laisvė medijose).	4%	12%	64%	11%	8%

Kalbant apie bibliotekų darbuotojų galimybes mokyti/konsultuoti gyventojus MIR temomis, jų buvo pasiteirauta, kokias kliūtis matytų šiame procese. Bibliotekų darbuotojai nurodė 5 dažniausias kliūtis, kurios jiems atrodo aktualios – trys buvo susijusios su darbo specifika arba išoriniais veiksniais, dvi su dvejonėmis dėl asmeninių pajėgumų mokyti MIR temomis (pav. 8).

Per didelis darbo krūvis ir baimė, kad nespės visko aprėpti buvo aktuali 42 proc. bibliotekų darbuotojų. 40 proc. bibliotekų darbuotojų paminėjo, kad didelė technologinė ir informacinė kaita jiems yra aktuali kliūtis. Su šiuo teiginiu susijęs ir kitas veiksnys, kurį paminėjo bibliotekininkai – kadangi MIR srityje reikia nuolat mokytis, kiek daugiau nei trečdalis bibliotekų darbuotojai baiminasi, kad biblioteka neužtikrins nuolatinio žinių atnaujinimo šioje srityje.

38 proc. bibliotekų darbuotojų paminėjo, kad greičiausiai nemokėtų įdomiai pateikti MIR temų, o 29 proc. baiminasi, kad negebėtų jomis mokyti.

Pav.8. Bibliotekų darbuotojams aktualios kliūtys galvojant apie savo MIR įgūdžių tobulinimą ir galimybes MIR temomis mokyti/ konsultuoti gyventojus, N-163, proc.

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į kontraversiškus teiginius

Šiame ir kituose skyriuose bus analizuojami visų respondentų (bibliotekų darbuotojų ir lankytojų duomenys, N-783).

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti jo dalyvių požiūrį į įvairius teiginius (17 teiginių, žr. pav. 9 ir 4 lentelę), kurie gana dažnai naudojami propagandos, dezinformacijos ar sąmokslo teorijų skleidime. Norėtusi pabrėžti, kad šiame tyrime nebuvo siekiama diskutuoti apie šių teiginių kilmę, tiesos / melo proporcijas juose⁷ ir paplitimo priežastis. Šio tyrimo metu buvo keliamas bendresnio pobūdžio uždavinys, kuriuo buvo norima išsiaiškinti tiriamosios grupės polinkį tikėti ar netikėti vienokio ar kitokio pobūdžio kontraversiškais teiginiais, kurie sklando visuomenėje. Iš esmės buvo svarbu suprasti, kokia dalis tyrimo dalyvių yra tvirtai įsitikinę, kad minimi teiginiai yra melas arba tiesa, o kurie yra linkę dvejojoti arba nežino tikslaus atsakymo.

Be to svarbu paminėti, kad šie teiginiai nereprezentuoja visų kvestionuotinių teiginių, kurie galimai yra paplitę Lietuvoje kaip dezinformacijos, sąmokslo teorijų ar propagandos įrankiai.

Kajetan Sumilla/Unsplash

Žemiau analizuojamų teiginių rinkinys yra sudarytas:

- Apžvelgus 2020–2021 metų populiarioje žiniasklaidoje (Delfi, 15min, LRT) daugiausiai minimus teiginius bei klausantis ar skaitant ekspertų (dr. Manto Martišiaus, dokt. G. Karaliaus, dr. N. Maliukevičiaus, prof. G. Mažeikio, viešųjų ryšių eksperto M. Katkaus, politikos apžvalgininko P. Gritėno, mokslo žurnalistės G. Raibytės, žurnalisto R. Valatkos, tinklaraštininko R. Savukyno ir kitų) įrašus / interviu.
- Skaitant komentarus *Facebook* socialiniame tinkle, daugiausia antivakcinų grupėse ar po Ričardo Savukyno įrašais apie įvairias sąmokslo teorijas.

Vis tik reikėtų pabrėžti, kad iš esmės teiginių pasirinkimas buvo subjektyviai formuojamas ir nebuvo remiamasi konkrečia moksline studija apie labiausiai paplitusius kontraversiškus teiginius Lietuvoje. Pasirenkant teiginius tyrimui buvo svarbu, kad jie būtų įvairūs ir aprėptų skirtingus aspektus (sveikatos, klimato, tarptautinių santykių, žmonijos pasiekimų, mokslinių faktų ir pan.), būtų atpažįstami

⁷ Keletas tyrime pateiktų teiginių (ar jų dalis) gali būti diskutuoti, dalis yra akivaizdžiai klaidinantys ar naudojami visuomenės priešiniui.

/ girdėti Lietuvoje bei dalis jų apimtų itin aktualius pastarųjų metų įvykius – COVID-19 pandemiją ir karą Ukrainoje.

Taigi tyrimo duomenys parodė, kad vidutiniškai 59 proc. visų dalyvių manė, kad pateikti teiginiai yra melas, 20 proc. manė, kad teiginiuose yra dalis tiesos (14 proc.) arba jie yra teisingi (6 proc.) ir 21 proc. nežinojo, kaip vertinti vieną ar kitą teiginį.

Vis tik analizuojant teiginius pavieniui matosi kur kas didesni jų vertinimo tarp tyrimo dalyvių skirtumai (pav.9 ir 4 lentelė).

Didžiausia dalis respondentų manė, kad šie 3 teiginiai yra visiškai melas:

- 85 proc. respondentų netiki, kad žemė yra plokščia;
- 73 proc. respondentų netikėjo, kad žmonės niekada nebuvo išsilaipinę mėnulyje;
- 69 proc. respondentų netikėjo, kad B. Gatasas planuoja viso pasaulio gyventojų vakcinaciją nuo COVID-19, nes siekia, kad su vakcina žmonėms būtų suleisti mikročipai, kurie leistų juos kontroliuoti;

Analizuojant duomenis ryškėja bendra tendencija, kad visi apklausti tyrimo dalyviai dažniau netikėjo pateiktais teiginiais nei jais dalinai ar visiškai tikėjo, tačiau 2 teiginiai dažniau buvo laikomi visiškai ar dalinai tiesa, nei melu:

- 46 proc. visiškai ar dalinai tikėjo, kad 5G ryšio bangų sklaidžiamas dažnis yra pavojingas žmogaus sveikatai. Manančių jog tai melas buvo 36 proc.
- 42 proc. visiškai ar dalinai tikėjo, kad koronavirusas yra genetiškai užprogramuotas biologinis ginklas, ištrūkęs iš aukšto saugumo lygio laboratorijos Uhane, Kinijoje. Manančių jog tai melas buvo 37 proc.

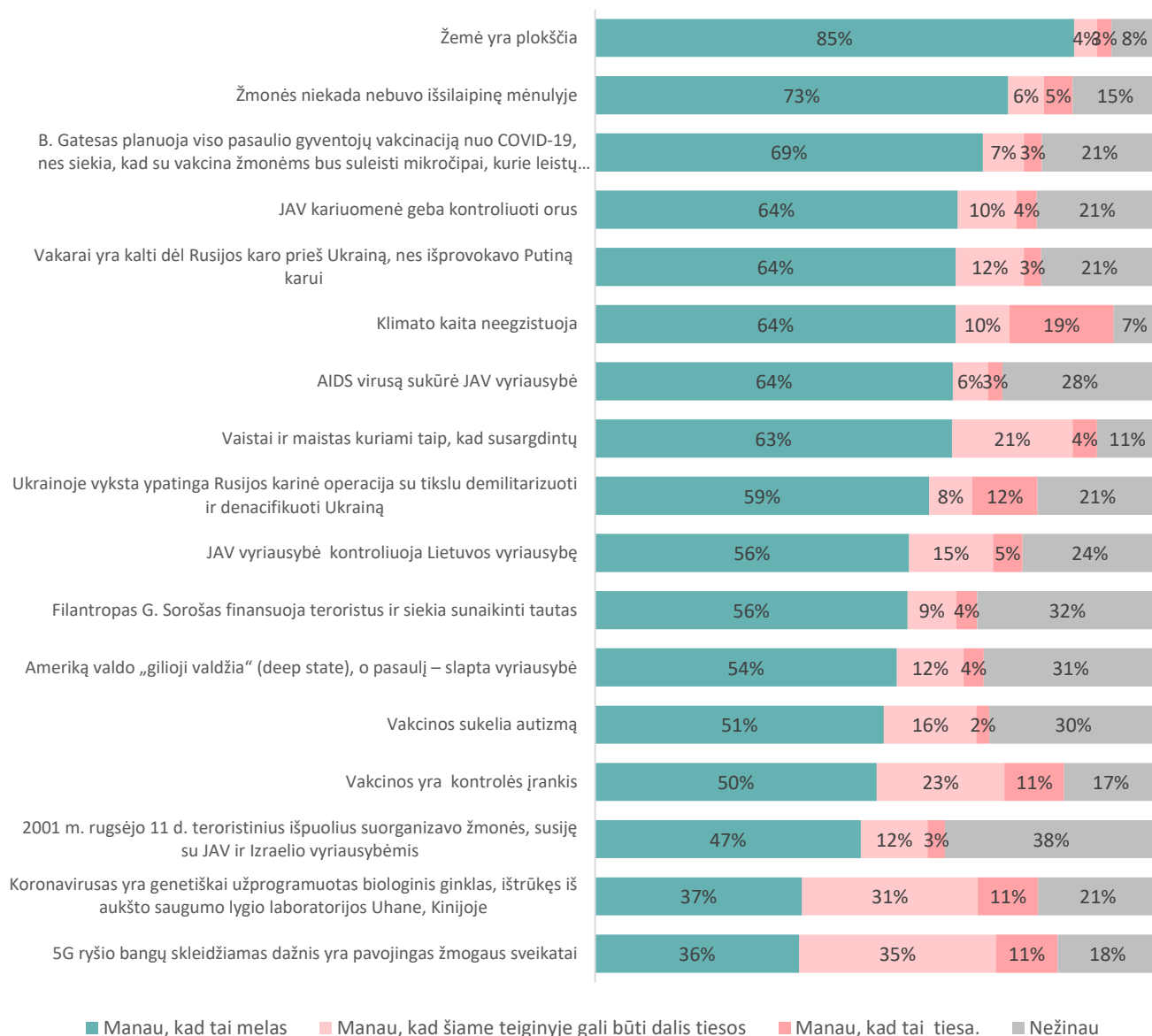
Labai svarbu atkreipti dėmesį ir į tokius teiginius, kuriuos sąlyginai nemažai (penktadalis ir daugiau) respondentų įvertino kaip dalinę ar visišką tiesą. Pavyzdžiui:

- 33 proc. respondentų manė, kad teiginyje jog vakcinos yra kontrolės įrankis gali būti dalis tiesos ⁸(23 proc.) arba jis visiškai teisingas (11 proc.).
- 29 proc. respondentų manė, kad teiginyje jog klimato kaita neegzistuoja gali būti dalis tiesos (10 proc.) arba jis visiškai teisingas (19 proc.).
- 25 proc. respondentų manė, kad teiginyje jog vaistai ir maistas kuriami taip, kad susargdintų gali būti dalis tiesos (21 proc.) arba jis visiškai teisingas (4 proc.).
- 20 proc. respondentų manė, kad teiginyje jog Ukrainoje vyksta ypatinga Rusijos karinė operacija su tikslu demilitarizuoti ir denacifikuoti Ukrainą gali būti dalis tiesos (8 proc.) arba jis visiškai teisingas (12 proc.).
- 20 proc. respondentų manė, kad teiginyje jog JAV vyriausybė kontroliuoja Lietuvos vyriausybę gali būti dalis tiesos (15 proc.) arba jis visiškai teisingas (5 proc.).

---

⁸ Vakcinos yra prevencinė priemonė, kuria siekiama mažinti ligų paplitimą ir protrūkius visuomenėse. Taigi šia prasme vakcinos ir vakcinacija gali būti laikomos ligų kontrolės įrankiu. Tačiau teiginys, kad vakcinos yra kontrolės įrankis, gana dažnai naudojamas su neigiama konotacija, pasitelkiamas kaip valdžios polinkio į totalitarizmą „įrodymas“, juo manipuliuojama siekiant įbauginti žmones ir įtikinti valdžios autoritariškumu.

Pav. 9. Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į sąmokslo teorijoms vystyti ir/ar dezinformacijai skleisti naudojamus teiginius, N -783, proc.

4 lentelėje ir 10 grafike pateikiamas teiginių vertinimo skirtumas tarp bibliotekų darbuotojų ir lankytojų. Matyti, kad abejuose grupėse dominuoja manymas, jog didžioji dalis pateiktų teiginių yra melas, tačiau bibliotekų darbuotojai buvo kiek kritiškesni nei lankytojai ir dažniau teiginius įvertino kaip melagingus.

Vis tik pastebima, kad tarp abiejų tiriamųjų grupių dominavo manymas, kad teiginiai jog *5G ryšio bangų sklaidžiamas dažnis yra pavojingas žmogaus sveikatai* ir *koronavirusas yra genetiškai užprogramuotas biologinis ginklas, ištrūkęs iš aukšto saugumo lygio laboratorijos Uhane, Kinijoje*, yra dalinė ar visiška tiesa.

Kalbant apie aktualius geopolitinius įvykius itin svarbu atkreipti dėmesį į teiginių, susijusių su karu Ukrainoje vertinimą. 18 proc. bibliotekų darbuotojų ir 20 proc. jų lankytojų mano, kad teiginys jog *Ukrainoje vyksta ypatinga Rusijos karinė operacija su tikslu demilitarizuoti ir denacifikuoti Ukrainą* yra iš

dalies ar visiškai teisingas. 19 proc. lankytojų linkę teigini, kad *Vakarai yra kalti dėl Rusijos karo prieš Ukrainą, nes išprovokavo Putiną karui, laikyti iš dalies ar visiškai teisingu.*

Tikėjimas, kad šie du teiginiai *gali būti tiesa arba yra tiesa*, gali rodyti, kad nemaža dalis žmonių yra įtraukti į dezinformacijos pinkles, kurias pastaruoju metu labai agresyviai skleidžia Rusija ar prorusiškos jėgos Lietuvoje.

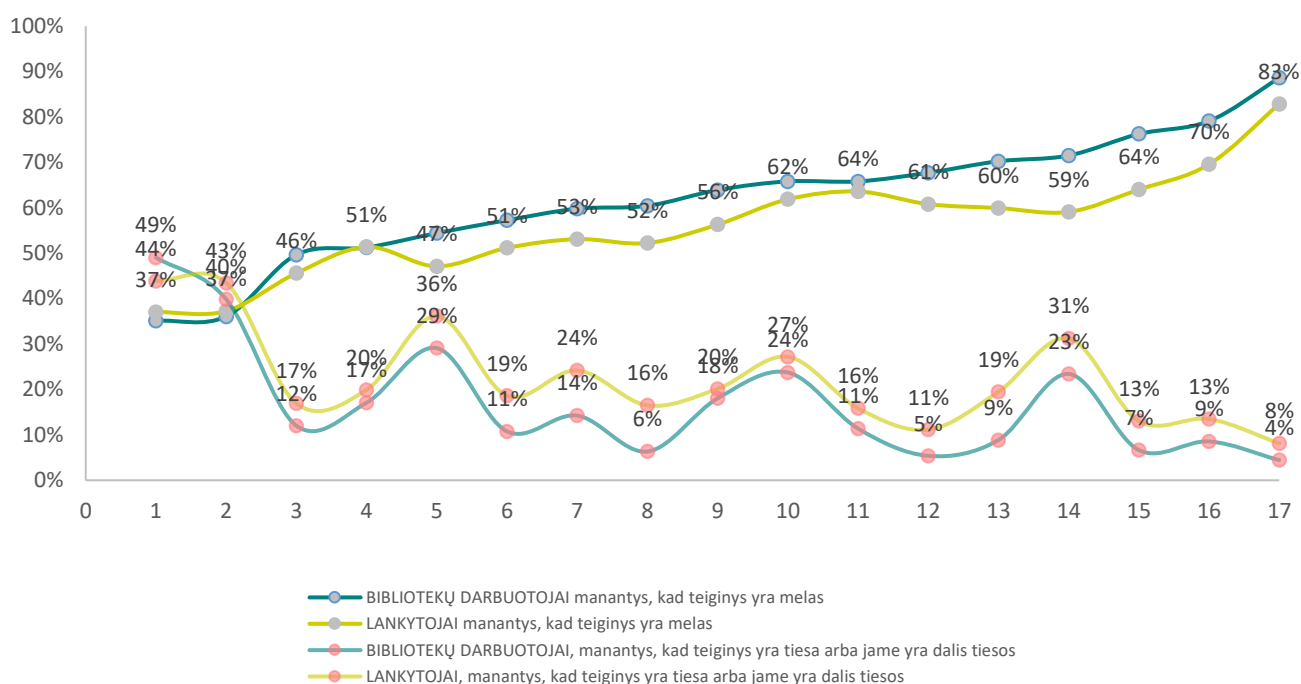
Atlikus papildomą analizę pagal amžių matyti, kad didelės dalies teiginių vertinimas reikšmingai statistiškai skiriasi priklausomai nuo respondentų amžiaus. Jaunesni respondentai dažniau manė, kad pateikti teiginiai yra melagingi. Kritiškiausiai teiginius įvertino 18-39 metų respondentai, o 60-ies metų ir vyresni tyrimo dalyviai dažniau manė, kad pateikti teiginiai yra tiesa/dalina tiesa arba nežinojo kaip juos vertinti.

4 lentelė. Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į sąmokslų teorijoms vystyti ir/ar dezinformacijai skleisti naudojamus teiginius

Nr.	Vertinamieji teiginiai	Mano, kad teiginys yra melagingas			Mano, kad teiginys yra teisingas arba jame gali būti dalis tiesos		
		Darbuotojai	Lankytojai	Visi	Lankytojai	Lankytojai	Visi
1	5G ryšio bangų skleidžiamas dažnis yra pavojingas žmogaus sveikatai	35%	37%	36%	49%	44%	46%
2	Koronavirusas yra genetiškai užprogramuotas biologinis ginklas, ištrūkęs iš aukšto saugumo lygio laboratorijos Uhane, Kinijoje	36%	37%	37%	40%	43%	42%
3	2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinius išpuolius suorganizavo žmonės, susiję su JAV ir Izraelio vyriausybėmis	50%	46%	47%	12%	17%	15%
4	Vakcinos sukelia autizmą	51%	51%	51%	17%	20%	19%
5	Vakcinos yra kontrolės įrankis	54%	47%	50%	29%	36%	33%
6	Ameriką valdo „gilioji valdžia“ (deep state), o pasaulį – slapta vyriausybė*	57%	51%	54%	11%	19%	15%
7	JAV vyriausybė kontroliuoja Lietuvos vyriausybę*	60%	53%	56%	14%	24%	20%
8	Filantropas G. Sorošas finansuoja teroristus ir siekia sunaikinti tautas*	60%	52%	56%	6%	16%	12%
9	Ukrainoje vyksta ypatinga Rusijos karinė operacija su tikslu demilitarizuoti ir denacifikuoti Ukrainą	64%	56%	59%	18%	20%	20%
10	Vaistai ir maistas kuriami taip, kad susargdintų	66%	62%	63%	24%	27%	25%
11	JAV kariuomenė geba kontroliuoti orus	66%	64%	64%	11%	16%	14%
12	AIDS virusą sukūrė JAV vyriausybė*	68%	61%	64%	5%	11%	9%
13	Vakarai yra kalti dėl Rusijos karo prieš Ukrainą, nes išprovokavo Putiną karui *	70%	60%	64%	9%	19%	15%
14	Klimato kaita neegzistuoja*	72%	59%	64%	23%	31%	29%
15	B. Gatasas planuoja viso pasaulio gyventojų vakcinaciją nuo COVID-19, nes siekia, kad su vakcina žmonėms bus suleisti mikročipai, kurie leistų juos kontroliuoti*	76%	64%	69%	7%	13%	10%
16	Žmonės niekada nebuvo išsilaipinę mėnulyje*	79%	70%	73%	9%	13%	11%
17	Žemė yra plokščia	89%	83%	85%	4%	8%	7%

*Egzistuoja reikšminga statistinė priklausomybė tarp vertinamo teiginio ir tyrimo dalyvio statuso (bibliotekos darbuotojo ar lankytojo). Kitų teiginių vertinime statistinė priklausomybė tarp teiginių vertinimo ir tyrimo dalyvio statuso neegzistuoja.

Pav. 10. Sąmokslu teorijose ir desinformacijos skleidime naudojamų teiginių vertinimo kaip melo ar dalinės/visiškos tiesos atotrūkis, proc.

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų informacijos naudojimo, tikrinimo ir analizavimo praktikos

Šiame skyriuje bus aptariamos bibliotekų darbuotojų ir lankytojų informacijos naudojimo, tikrinimo ir analizavimo praktikos.

Tyrimo duomenys rodo, kad maždaug 71 proc. tyrimo dalyvių žiniasklaidos priemonėse ir socialinėse medijose yra susidūrę su netikromis naujienomis (pav.11).

2021 metais atlikto „Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio“ tyrimo⁹ duomenys rodo, kad tais metais su netikromis naujienomis žiniasklaidos priemonėse ir internete susidūrė atitinkamai 36,1 proc. ir 40,7

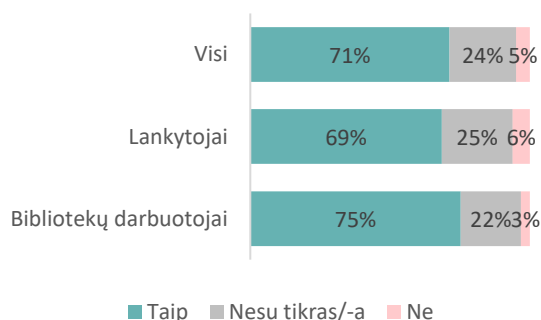
⁹ Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio tyrimas. 2021. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Vilnius.

proc. respondentų. Taigi Kauno regione atlikto tyrimo duomenimis respondentai kur kas dažniau nurodė, kad yra susidūrę netikromis naujienomis nei minėto žiniasklaidos tyrimo dalyviai. Tokius didelius duomenų skirtumus galėjo nulemti keletas priežasčių. Bibliotekų darbuotojai yra pratę dirbti su informacija ir ją vertinti kritiškai, tad tikėtina, jog jie dažniau pasitikrina ar informacija yra patikima. Atitinkamai bibliotekų lankytojai galbūt taip pat yra linkę tikrinti ir atidžiai stebėti informacijos patikimumą. Kita vertus didesnę atidumą naujienoms galėjo nulemti ir socialinis, informacinis bei politinis kontekstas. Pastaruoju metu žiniasklaidos priemonėse vis daugiau buvo kalbama apie melagenas, siekiama jas identifikuoti, skatinama nepasitikėti bet kokia informacija, atsirado melo detektoriaus rubrika. Ypatingai daug dėmesio informacijos patikimumui buvo skiriama po vasario 24 dienos Rusijos sukulto karo Ukrainoje, tad galbūt žmonės tapo atidesni informacijai ir mažiau linkę ja pasitikėti. Galiausiai prasidėjus Rusijos karui prieš Ukrainą labai suintensyvėjo dezinformacijos ir propagandos sklaida, tad tikėtina, jog respondentai dažniau susidurdavo su netikromis naujienomis savo informaciniame sraute nei seniau bei labiau atkreipdavo dėmesį į netikras naujienas.

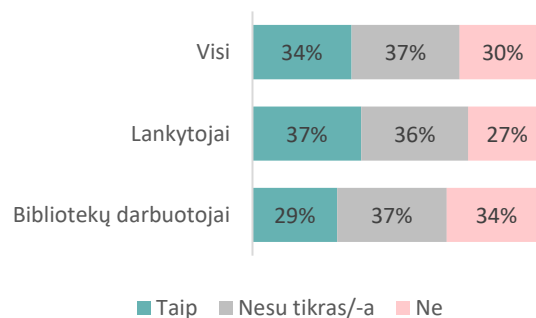
MIR tyrimo duomenimis per pastaruosius 3 mėnesius netikromis naujienomis patikėjo 34 proc. visų respondentų - 29 proc. bibliotekų darbuotojų ir 37 proc. bibliotekų lankytojų (pav. 12). „Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio“ tyrimo¹⁰ duomenimis per pastaruosius 12-a mėnesių netikromis naujienomis patikėjo panaši respondentų dalis, kaip ir MIR tyrimo metu – 36,7 proc. Vis tik reikėtų atkreipti dėmesį į kitą rodiklį - 2021 metais atlikto žiniasklaidos tyrimo duomenimis 63,3 proc. respondentų pažymėjo, kad nepatikėjo netikromis naujienomis per pastaruosius 12-a mėnesių, o Kauno regione atlikto MIR tyrimo duomenimis ši dalis tesiekė 30 proc. Likusieji 37 proc. nurodė, kad nėra tikri ar patikėjo netikromis naujienomis per pastaruosius 3 mėnesius.

Šiuos skirtumus tarp tyrimų duomenų galėjo nulemti skirtingos atsakymų formuluotės – žiniasklaidos tyrime nebuvo atsakymo varianto „nesu tikras/-a“, tad respondentai neturėjo galimybės rinktis tokį atsakymų variantą. Tačiau didelė dalis dvejojančių respondentų MIR tyrimo metu gali būti svarbi indikacija rodanti, kad žmonės naudodami informaciją susiduria su netikrumu, dvejonėmis ir neapibrėžtumu. Viena vertus dvejonė yra gerai, nes verčia žmones abejoti jiems pateikiamais faktais, kita vertus dvejojančius žmones taip pat galima išnaudoti dezinformacijai ir propagandai skleisti.

Pav. 11. Ar žiniasklaidos priemonėse ir/ar socialinėse medijose Jums yra tekę susidurti su netikromis naujienomis? Proc.

Pav. 12. Ar per pastaruosius 3 mėnesius susidūrėte su situacija, kuomet patikėjote naujiena, kuri paskui paaiškėjo esanti netikra? Proc.

¹⁰ Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio tyrimas. 2021. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Vilnius.

Pastebėjus neįtikėtiną ar labai prieštaraujančią žinioms faktams informaciją 84 proc. respondentų apsvaistytų, ar gauta informacija atitinka tai, ką žinojo iki šiol, 77 proc. pasitikėtų arba nepasitikėtų pateikta informacija remdamiesi bendrosiomis žiniomis apie ją pateikusių žiniasklaidos priemonę, 74 proc. bandytų palyginti informaciją kitur, 73 proc. įvertintų autoriaus kompetencijas ir turinio publikavimo ketinimus, 70 proc. tikrintų pradinio šaltinio patikimumą (5 lentelė ir pav.13).

Tik 12 proc. pastebėjusių neįtikėtiną ir prieštaraujančią žinioms faktams informaciją, kreiptųsi į žiniasklaidos priemonę, kad pateiktų įrodymus ir paaiškintų. Galimybė kreiptis į pilietines ar kitas organizacijas pasinaudotų kiek mažiau nei penktadalis tyrimo dalyvių.

Vis tik gan dažnas tyrimo dalyvis (59 proc.) paminėjo, kad ignoruotų ir nekreiptų dėmesio į tokią informaciją. 2021 metais atlikto „Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio“ tyrimo¹¹ duomenimis šį atsakymo variantą pasirinko 12,5 proc. daugiau respondentų - 71,5 proc. tyrimo dalyvių.

Lyginant MIR tyrimo duomenis, su 2021 ir 2017 atliktais žiniasklaidos tyrimais pastebima, kad bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į faktų neatitinkančią informaciją yra kritiškesnis, o tikėtina reakcija proaktyvesnė – jie dažniau nurodė, kad vienaip ar kitaip sureaguotų į neįtikėtiną ar faktams prieštaraujančią informaciją.

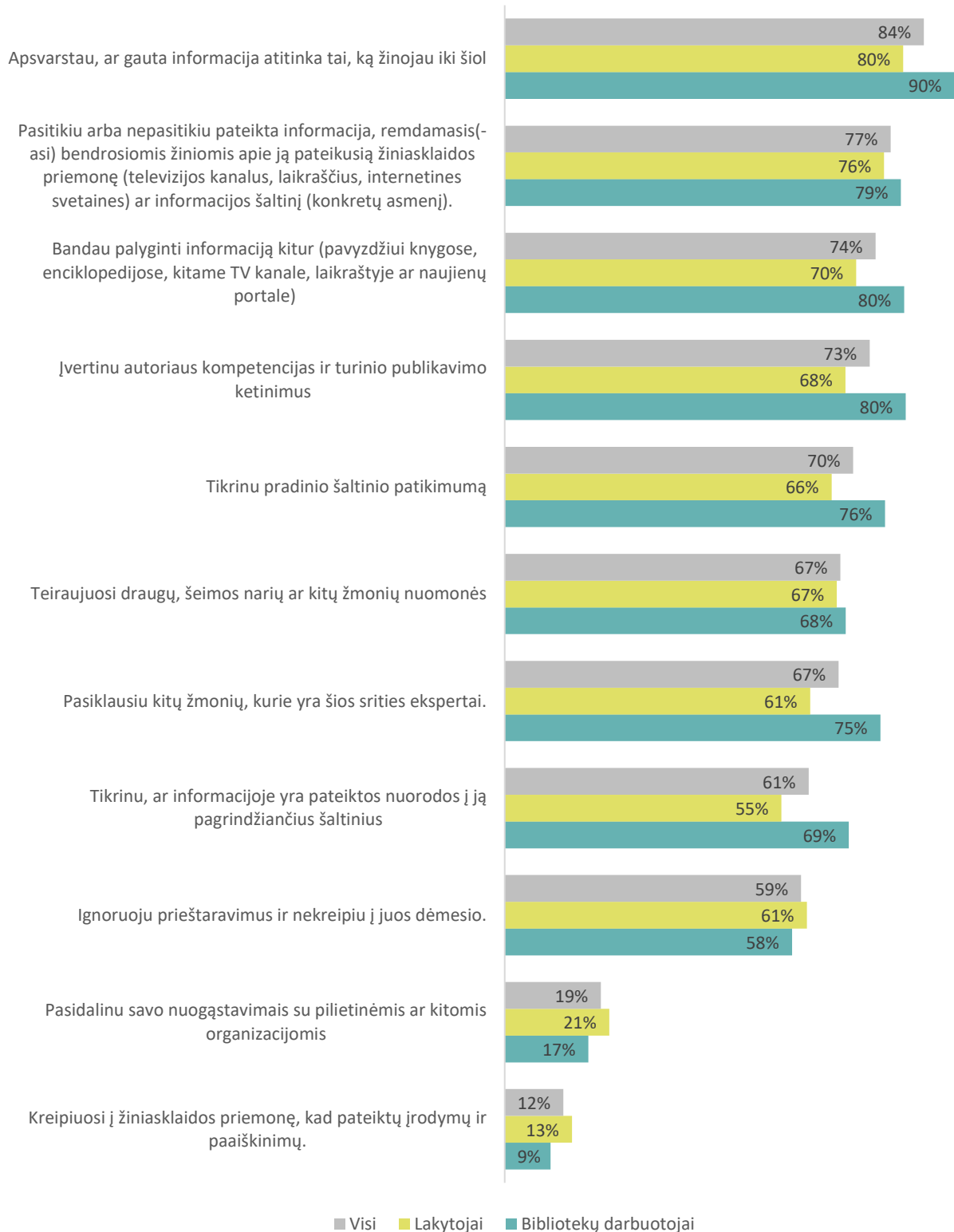
Lyginant bibliotekų darbuotojų ir lankytojų atsakymus, pastebima, kad didesnė dalis bibliotekų darbuotojų kritiškiau vertintų prieštaringą ir faktų neatitinkančią informaciją ir į ją atitinkamai reaguotų.

5 lentelė. Kaip tikrinate informaciją, kuri Jums pasirodo neįtikėtina ar labai prieštaraujanti žinioms faktams

Vertinamasis teiginys	Taip			Ne		
	Bibliotekų darbuotojai	Lankytojai	Visi	Bibliotekų darbuotojai	Lankytojai	Visi
Apsvarstau, ar gauta informacija atitinka su tuo, ką žinojau iki šiol	90%	80%	84%	10%	20%	16%
Įvertinu autoriaus kompetencijas ir turinio publikavimo ketinimus	80%	68%	73%	20%	32%	27%
Bandau palyginti informaciją kitur (pavyzdžiui knygoje, enciklopedijoje, kitame TV kanale, laikraštyje ar naujienų portale)	80%	70%	74%	20%	30%	26%
Pasitikiu arba nepasitikiu pateikta informacija, remdamasis(-asi) bendrosiomis žiniomis apie ją pateikusių žiniasklaidos priemonę (televizijos kanalus, laikraščius, internetines svetaines) ar informacijos šaltinį (konkretų asmenį)	79%	76%	77%	21%	24%	23%
Tikrinu pradinio šaltinio patikimumą	76%	66%	70%	24%	34%	30%
Pasiklausiu kitų žmonių, kurie yra šios srities ekspertai	75%	61%	67%	25%	39%	33%
Tikrinu, ar informacijoje yra pateiktos nuorodos į ją pagrindžiančius šaltinius	69%	55%	61%	31%	45%	39%
Teiraujuosi draugų, šeimos narių ar kitų žmonių nuomonės	68%	67%	67%	32%	33%	33%
Ignoruoju prieštaravimus ir nekreipiu į juos dėmesio	58%	61%	59%	42%	39%	41%
Pasidalinu savo nuogastavimais su pilietinėmis ar kitomis organizacijomis	17%	21%	19%	83%	79%	81%
Kreipiuosi į žiniasklaidos priemonę, kad pateiktų įrodymų ir paaiškinimų	9%	13%	12%	91%	87%	88%

¹¹ Žiniasklaidos priemonių naudojimo raštingumo lygio ir pokyčio tyrimas. 2021. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija. Vilnius.

Pav. 13. Kaip tikrinate informaciją, kuri Jums pasirodo neįtikėtina ar labai prieštaraujanti žinioms faktams? Proc.

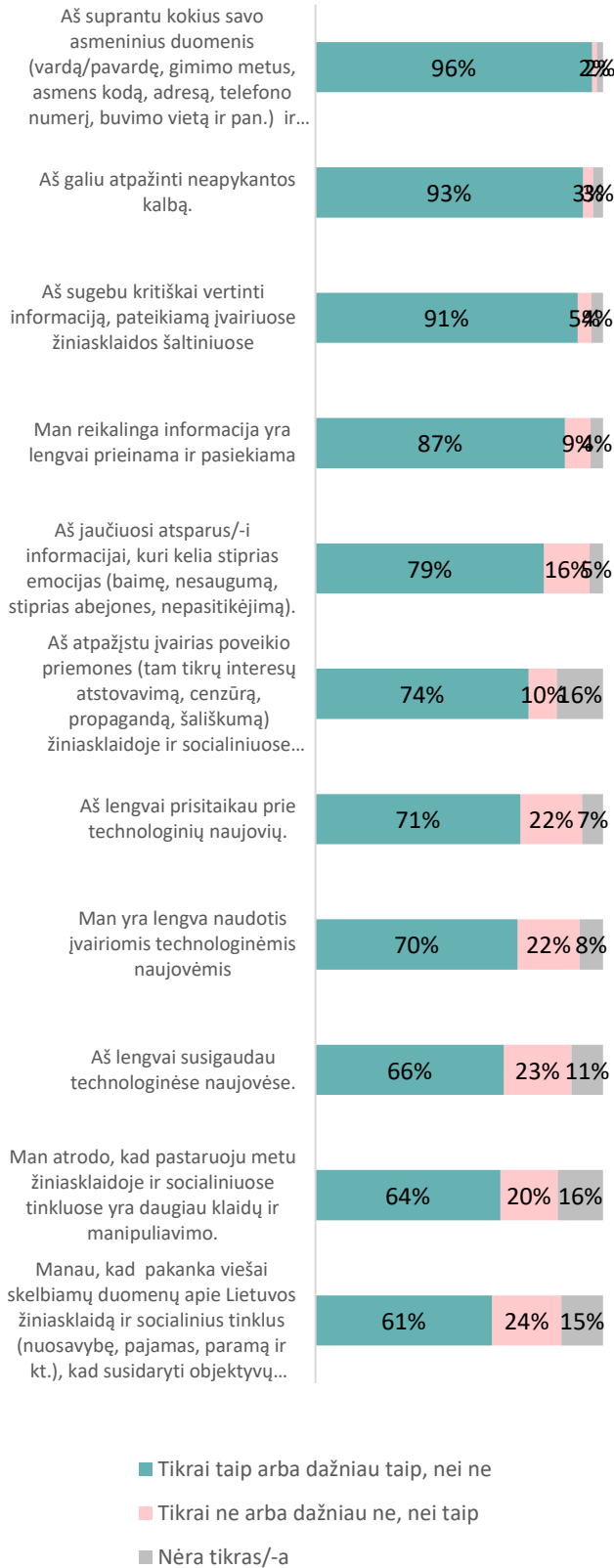
Tiriant bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūrį į informacijos gavimą, vertinimą, sklaidimą ir susigaudymą technologijose matyti, kad abejuose tiriamuosiose grupėse penktadalis ir daugiau dalyvių neigiamai įvertino šiuos teiginius (6 lentelė ir 14, 15 pav.):

- *Manau, kad pakanka viešai skelbiamų duomenų apie Lietuvos žiniasklaidą ir socialinius tinklus (nuosavybę, pajamas, paramą ir kt.), kad susidaryti objektyvų vaizdą apie joje skelbiamą informaciją.*
- *Man atrodo, kad pastaruoju metu žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose yra daugiau klaidų ir manipuliacijų.*
- *Aš lengvai susigaudau technologinėse naujovėse.*
- *Man yra lengva naudotis įvairiomis technologinėmis naujovėmis.*
- *Aš lengvai prisitaikau prie technologinių naujovių.*

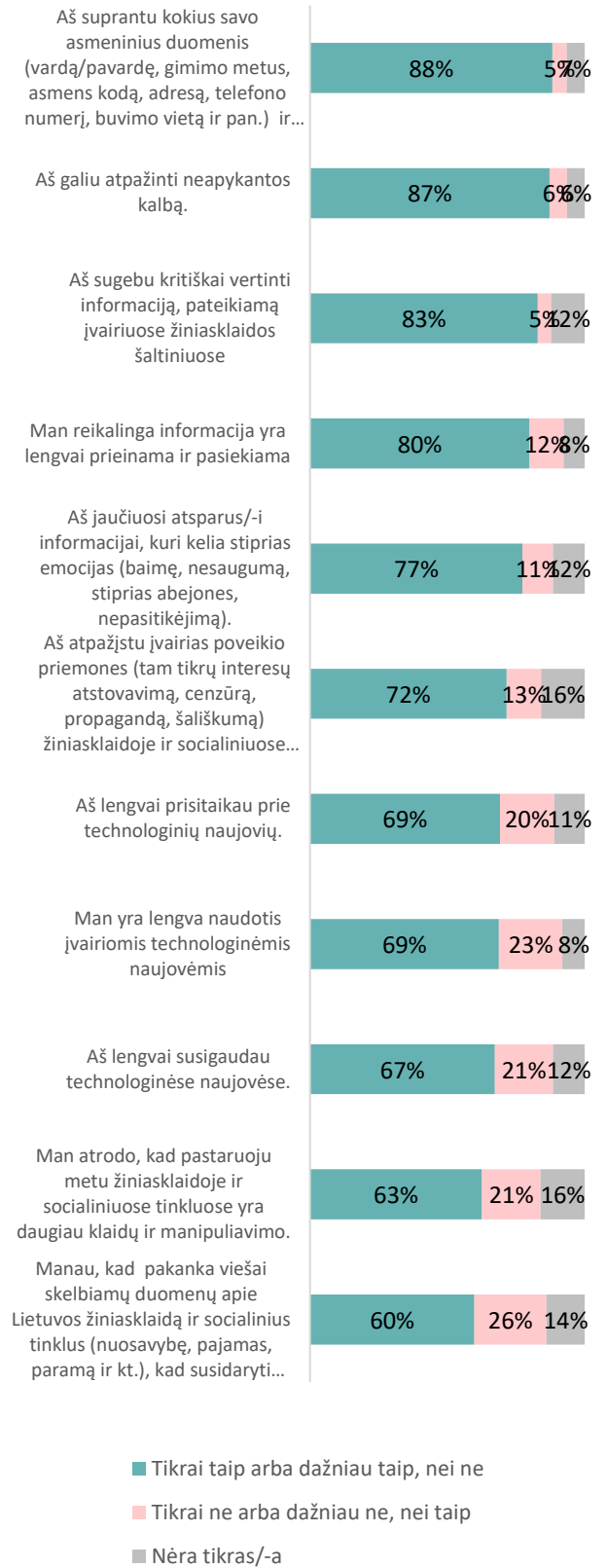
6 lentelė. Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į informacijos gavimą, vertinimą, sklaidimą ir susigaudymą technologijose

Vertinamasis teiginys	Bibliotekų darbuotojai			Lankytojai		
	Tikrai taip arba dažniau taip, nei ne	Tikrai ne arba dažniau ne, nei taip	Nėra tikras/-a	Tikrai taip arba dažniau taip, nei ne	Tikrai ne arba dažniau ne, nei taip	Nėra tikras/-a
Aš suprantu kokius savo asmeninius duomenis (vardą/pavardę, gimimo metus, asmens kodą, adresą, telefono numerį, buvimo vietą ir pan.) ir kada aš privalau pateikti, o kada to neprivalau daryti	96%	2%	2%	88%	5%	7%
Aš galiu atpažinti neapykantos kalbą	93%	3%	3%	87%	6%	6%
Aš sugebu kritiškai vertinti informaciją, pateikiamą įvairiuose žiniasklaidos šaltiniuose	91%	5%	4%	83%	5%	12%
Man reikalinga informacija yra lengvai prieinama ir pasiekama	87%	9%	4%	80%	12%	8%
Aš jaučiuosi atsparus/-i informacijai, kuri kelia stiprias emocijas (baime, nesaugumą, stiprias abejones, nepasitikėjimą)	79%	16%	5%	77%	11%	12%
Aš atpažįstu įvairias poveikio priemones (tam tikrų interesų atstovavimą, cenzūrą, propagandą, šališkumą) žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose	74%	10%	16%	72%	13%	16%
Aš lengvai prisitaikau prie technologinių naujovių	71%	22%	7%	69%	20%	11%
Man yra lengva naudotis įvairiomis technologinėmis naujovėmis	70%	22%	8%	69%	23%	8%
Aš lengvai susigaudau technologinėse naujovėse	66%	23%	11%	67%	21%	12%
Man atrodo, kad pastaruoju metu žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose yra daugiau klaidų ir manipuliacijų	64%	20%	16%	63%	21%	16%
Manau, kad pakanka viešai skelbiamų duomenų apie Lietuvos žiniasklaidą ir socialinius tinklus (nuosavybę, pajamas, paramą ir kt.), kad susidaryti objektyvų vaizdą apie joje skelbiamą informaciją	61%	24%	15%	60%	26%	14%

Pav. 14. Bibliotekų darbuotojų požiūris į informacijos gavimą, vertinimą, skleidimą, susigaudymą technologijose, N-316, proc.

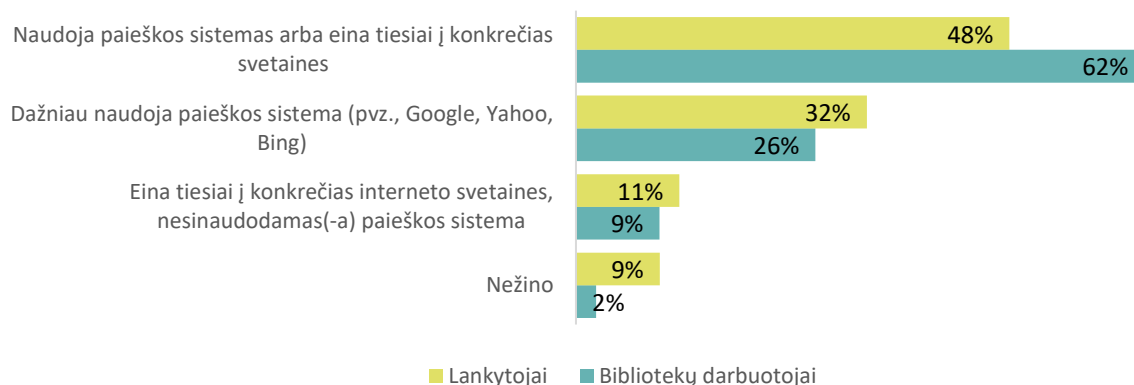

Pav. 15. Bibliotekų lankytojų požiūris į informacijos gavimą, vertinimą, skleidimą, susigaudymą technologijose, N- 467, proc.

Tiek bibliotekų darbuotojai, tiek lankytojai ieškodami informacijos dažniausiai naudoja abu būdus – eina į paieškos sistemas arba eina į konkrečias svetaines (pav.16). Vis tik labai didelė dalis respondentų dažniau naudoja paieškos sistemas nei eina į konkrečias svetaines, kai ieško informacijos. Tai rodo, kad nemaža dalis tyrimo dalyvių yra stipriai veikiami paieškų sistemų algoritmų ir gali papulti į informacinius burbulus bei tendencingai parenkamos informacijos spąstus.

Pav. 16. Būdai, kuriais įprastai bibliotekų darbuotojai ir lankytojai ieško informacijos, proc.

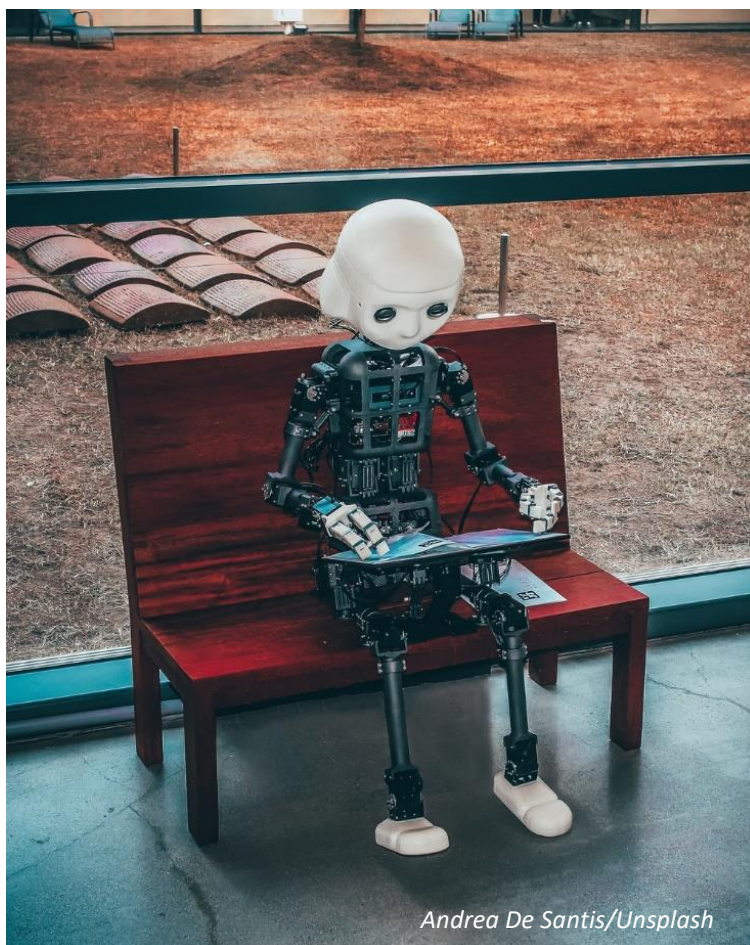

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų žinios apie technologines galimybes

Tyrimo metu buvo domimasi ar tyrimo dalyviai yra girdėję apie tam tikras technologijas ir jų galimą poveikį visuomenei. Paaiškėjo, kad kiek mažiau nei pusė (vidutiniškai 44 proc.) respondentų yra girdėję/žino, 32 proc. nėra tikri, o 25 proc. nežino/nėra apie vieną ar kitą technologinę naujovę ar jos poveikį.

Detalesni duomenys parodė, kad (pav.17):

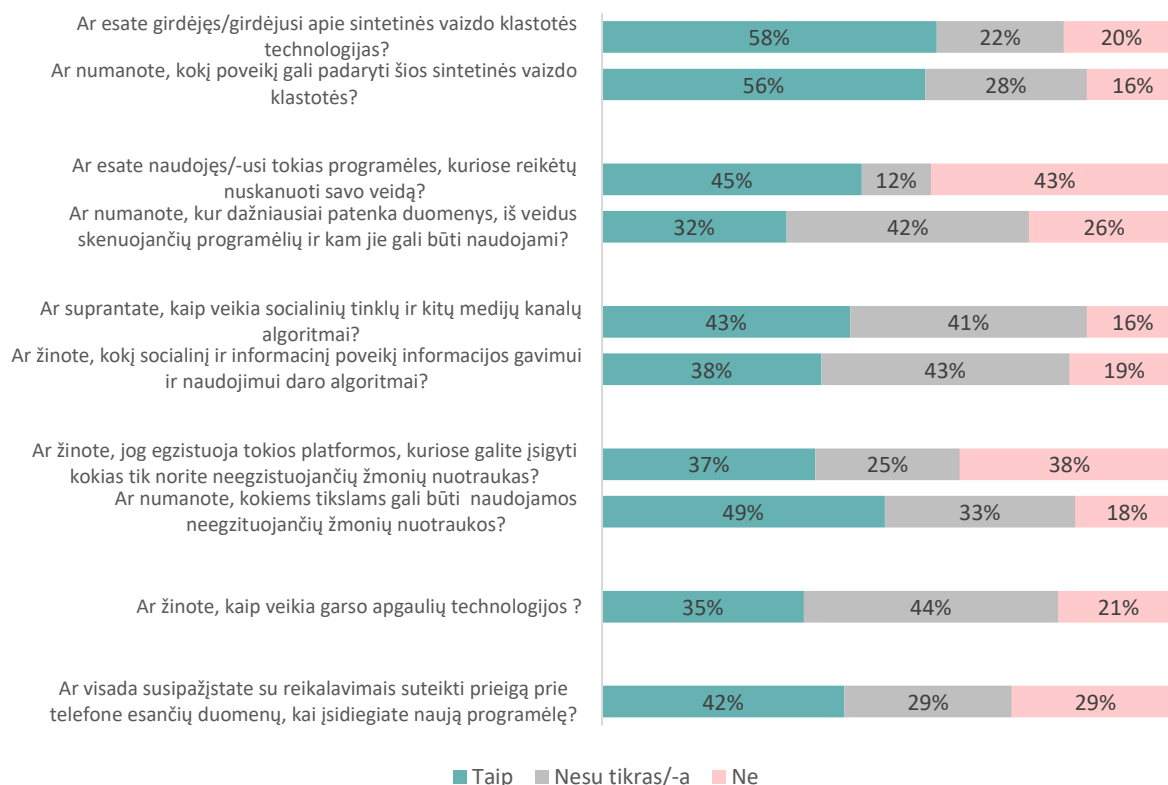
- 58 proc. respondentų žinojo/buvo girdėję apie sintetines vaizdo klastotes bei 56 proc. numanė jų galimą poveikį visuomenei;
- 45 proc. tyrimo dalyvių buvo naudoję veidų skenavimo programėles, tačiau tik 32 proc. numanė, kur gali patekti duomenys iš šių programėlių ir kam jie gali būti naudojami;
- 43 proc. suprato, kaip veikia socialinių tinklų ir kitų medijų algoritmai bei 38 proc. numanė,

Andrea De Santis/Unsplash

- koki poveikį informacijos gavimui ir naudojimui jie gali padaryti;
- 37 proc. respondentų žinojo, jog yra platformų, kuriose galima įsigyti neegzistuojančių žmonių nuotraukų ir net 49 proc. numanė kokiems tikslams jos gali būti naudojamos;
- Tik 35 proc. tyrimo dalyvių buvo girdėję apie garso apgaulių technologijas;
- Sąlyginai nedidelė dalis respondentų – 42 proc. – nurodė, kad visada susipažįsta su reikalavimais suteikti prieigą prie telefone esančių duomenų, kai įsidedia naują programėlę.

Pav. 17. Technologinės naujovės ir jų numanomas socialinis/informacinis poveikis, proc.

Šie duomenys rodo, kad tyrimo dalyviai kiek dažniau žinodavo/būdavo girdėję ar bandę pačią technologiją, bet kiek rečiau numanė jos galimus tikslus ir poveikį visuomenei bei informacijos prieinamumui. Tai sufleruoja, kad žmonėms itin svarbu ne tik pristatyti technologines naujoves, bet ir aptarti jų neigiamą bei teigiamą poveikį visuomenei, socialiniams santykiams, duomenų saugai, informacijos cirkuliacijai. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad dažnesniu atveju atsakant į pateiktus klausimus daugiau nei pusė respondentų nebuvo tikri arba nebuvo girdėję, nežinojo apie tam tikras technologijas ir jų galimą poveikį. Tai gali rodyti, kad visuomenė bendrai stokoja tikslesnių žinių apie įvairias technologijas, kurios gali paveikti jų socialinį gyvenimą, duomenų saugumą ir informacinį lauką.

Vertinant bendrai matyti, kad bibliotekų darbuotojai kiek dažniau nei lankytojai nurodė, kad žino ar yra girdėję apie vieną ar kitą technologiją bei numano jos galimą socialinį poveikį, tačiau ir tarp jų pasiteikė nemaža dalis dvejojančių ar nežinančių tam tikrų technologijų ar jų poveikio. Atsakymai į šiuos klausimus taip pat parodė, kad bibliotekininkai yra šiek tiek atsargesni nei lankytojai – jie kur kas rečiau (net 29 procentais) nei bibliotekų lankytojai nurodė, kad yra naudoję veidų skenavimo programėles, tačiau kur kas dažniau nurodė, kad numano, kur patenka duomenys iš tokių programėlių ir kam jie gali būti naudojami. Taip pat nežymiai didesnė dalis bibliotekų darbuotojų dažniau nurodė, kad visada susipažįsta su programėlių reikalavimais suteikti prieigą prie telefone esančių duomenų (7 lentelė).

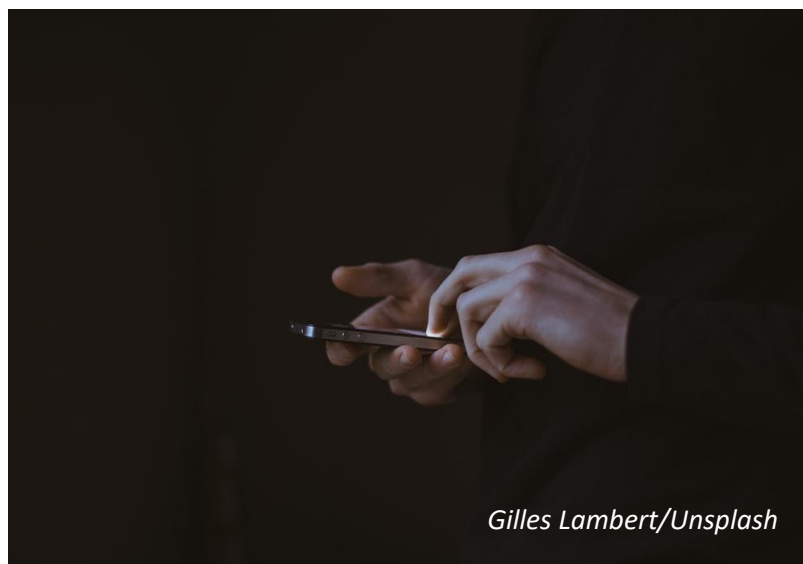
7 lentelė. Technologinės naujovės ir jų numanomas socialinis/informacinis poveikis.

Vertinamasis teiginys	Taip		Nesu tikras/-a		Ne	
	Bibliotekų darbuotojai	Lankytojai	Bibliotekų darbuotojai	Lankytojai	Bibliotekų darbuotojai	Lankytojai
Ar esate girdėjęs/girdėjusi apie sintetinės vaizdo klastotės technologijas?	65%	53%	21%	22%	14%	25%
Ar numanote, kokį poveikį gali padaryti šios sintetinės vaizdo klastotės?	69%	48%	21%	33%	10%	19%
Ar žinote, jog egzistuoja tokios platformos, kuriose galite įsigyti kokias tik norite neegzistuojančių žmonių nuotraukas?	33%	40%	33%	20%	35%	40%
Ar numanote, kokiems tikslams gali būti naudojamos tokios nuotraukos?	59%	43%	28%	37%	14%	21%
Ar suprantate, kaip veikia socialinių tinklų ir kitų medijų kanalų algoritmai?	47%	42%	41%	40%	13%	18%
Ar žinote, kokį socialinį ir informacinį poveikį informacijos gavimui ir naudojimui daro algoritmai?	42%	35%	41%	44%	16%	21%
Ar žinote, kaip veikia garso apgaulių technologijos?	39%	32%	41%	46%	20%	22%
Ar esate naudojęs/-usi tokias programėles, kuriose reikėtų nuskanuoti savo veidą? Pvz. tokias kurias	28%	57%	9%	14%	64%	29%
Ar numanote, kur dažniausiai patenka duomenys, iš tokių programėlių ir kam jie gali būti naudojami?	42%	25%	38%	44%	20%	31%
Ar visada susipažįstate su reikalavimais suteikti prieigą prie telefone esančių duomenų (pvz. savo buvimo vietas, kameros, mikrofono, nuotraukų galerijos, kontaktų ir pan.), kai įsidiegiate naują programėlę?	43%	40%	32%	28%	25%	32%

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų įpročiai technologiniuose procesuose

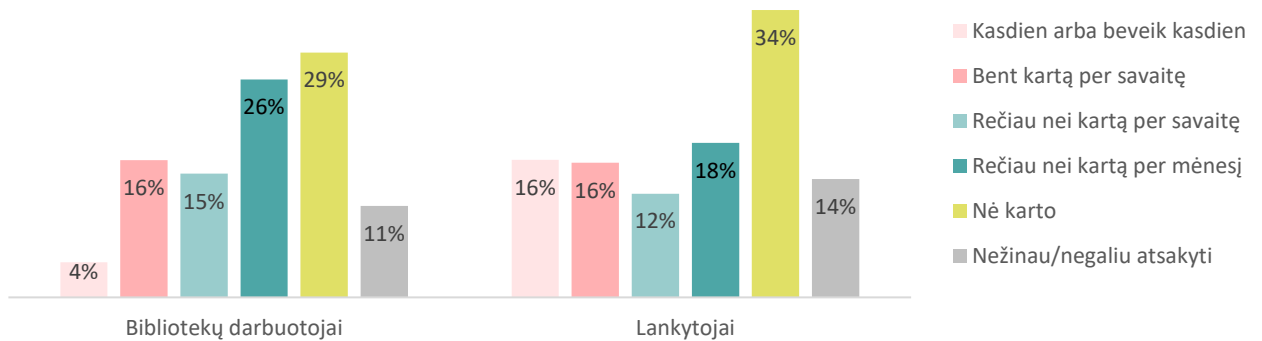
Paklausti kaip dažnai per pastaruosius 3 mėnesius sąmoningai paspaudė ant reklamos, kurią pamatė interneto svetainėje ar gavo el. paštu tyrimo dalyviai nurodė, kad (pav.18) :

- 20 proc. bibliotekų darbuotojų ir 32 proc. lankytojų tai padarė bent kartą per savaitę ir dažniau;
- 41 proc. bibliotekos darbuotojų ir 30 proc. lankytojų tai padarė rečiau nei kartą per savaitę ar mėnesį;
- 29 proc. bibliotekų darbuotojų ir 34 proc. lankytojų nurodė, kad nei karto.

Gilles Lambert/Unsplash

Pav. 18. Per pastaruosius tris mėnesius, kaip dažnai sąmoningai paspaudėte ant reklamos, kurią pamatėte interneto svetainėje ar gavote el. laišku? proc.

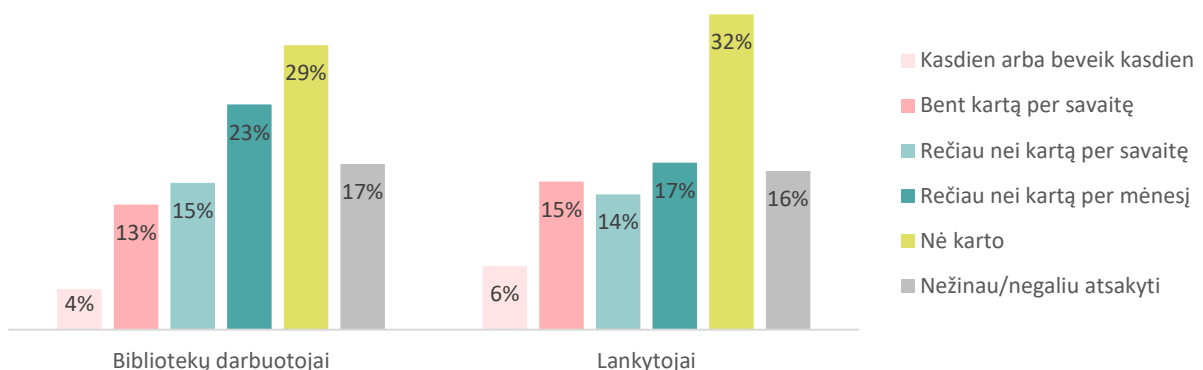
Paklausti kaip dažnai per pastaruosius 3 mėnesius netyčia paspaudė ant reklamos, kurią pamatė interneto svetainėje ar gavo el. paštu tyrimo dalyviai nurodė, kad (pav.19):

- 17 proc. bibliotekų darbuotojų ir 21 proc. lankytojų tai padarė bent kartą per savaitę ir dažniau;
- 28 proc. bibliotekos darbuotojų ir 31 proc. lankytojų tai padarė rečiau nei kartą per savaitę ar mėnesį;
- 29 proc. bibliotekų darbuotojų ir 32 proc. lankytojų nurodė, kad nei karto.

Dažniau sąmoningai, nei netyčia paspaudžiančių tyrimo dalyvių skaičius yra kiek didesnis, bet iš esmės duomenys nelabai skiriasi - panašu, kad žmonės panašiu dažnumu tiek sąmoningai, tiek netyčia paspaudžia ant reklamų.

Bibliotekų darbuotojai nurodė, kad kiek rečiau abejais atvejais spaudžia ant reklamų interneto svetainėje ar gavę el. paštu nei lankytojai. Tai dar kartą leidžia daryti prielaidą, jog bibliotekų darbuotojai internetinėje erdvėje elgiasi šiek tiek atsargiau, nei lankytojai.

Pav.19. Per pastaruosius tris mėnesius, kaip dažnai netyčia paspaudėte ant reklamos, kurią pamatėte interneto svetainėje ar gavote el. laišku? proc.

Kalbant apie bendras apsaugas nuo brukalo, šlamšto, nereikalingų reklamų ar virusų, pastebėtina, jog 84 proc. bibliotekų darbuotojų ir 79 proc. lankytojų saugo savo el. pašto adresą siekdami išvengti SPAM ar brukalo pobūdžio laiškų gavimo; 91 proc. bibliotekų darbuotojų ir 77 proc. lankytojų yra įsdiegę antivirusinę programą; 62 proc. bibliotekų darbuotojų ir 46 proc. lankytojų yra

įsidiegę filtrą ar blokuoja siuntėjus, norėdami išvengti nepageidaujamo turinio el. laiškų; mažiausia dalis respondentų – tik 35 proc. bibliotekų darbuotojų ir 28 proc. lankytojų yra įsidiegę reklamų blokavimo įskiepi, kad išvengtų reklamos naudojantis internetu (8 lentelė).

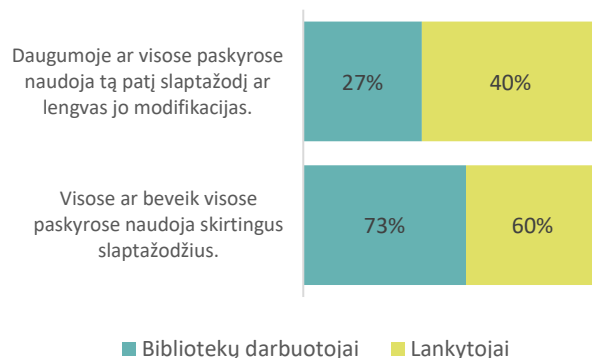
8 lentelė. El. pašto apsauga, antivirusinių programų naudojimas, nepageidaujamų siuntėjų ir reklamų blokavimas.

Vertinamieji teiginiai	Bibliotekų darbuotojai			Lankytojai		
	Taip	Ne	Nežinau	Taip	Ne	Nežinau
Saugo savo el. pašto adresą (atsakingai jį naudoja interneto svetainėse), siekdami išvengti SPAM arba brukalo pobūdžio laiškų gavimo	84%	7%	9%	79%	9%	11%
Yra įsidiegę antivirusinę programą, kad apsaugotų kompiuterį nuo virusų	91%	4%	4%	77%	11%	12%
Yra įsidiegę filtrą ar blokuoja siuntėjus, norėdami išvengti nepageidaujamo turinio el. laiškų	62%	26%	12%	46%	33%	21%
Yra įsidiegę reklamų blokavimo įskiepi, kad išvengtų reklamos naudojantis internetu	35%	50%	15%	28%	49%	23%

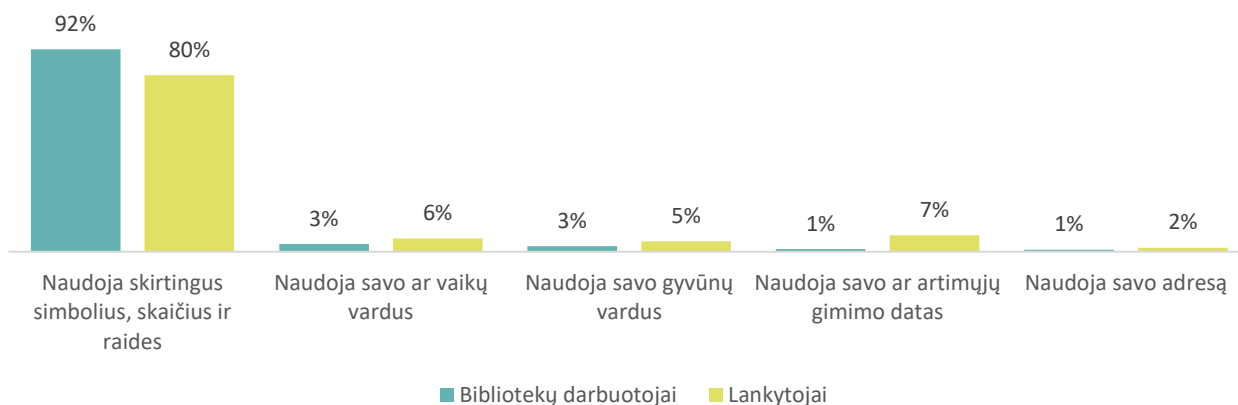
Paklausti kaip dažniausiai sudaro slaptažodžius įvairiose paskyrose, didžioji dalis tyrimo dalyvių nurodė, kad visose ar beveik visose skirtingose paskyrose naudoja skirtingus slaptažodžius. Vis tik nemaža dalis tyrimo dalyvių (27 proc. bibliotekų darbuotojų ir 40 proc. lankytojų) paminėjo, kad dažniausiai naudoja tą patį slaptažodį ar lengvas jo modifikacijas skirtingose savo paskyrose (pav.20).

Dažniausiai tyrimo dalyviai slaptažodžius sudarinėja naudodami skirtingus simbolius, skaičius ir raides. 8 proc. bibliotekų darbuotojų ir 20 proc. bibliotekų lankytojų slaptažodžių sudarymui naudoja savo vaikų, gyvūnų vardus, artimųjų gimimo datas ar savo adresą (pav. 21). Tai nėra saugus slaptažodžių sudarymo būdas ir jį reikėtų keisti saugesniu.

Pav.20. Ar skirtingose savo paskyrose naudojate skirtingus slaptažodžius? proc.

Pav.21. Kaip įprastai sudaro slaptažodžius? proc.

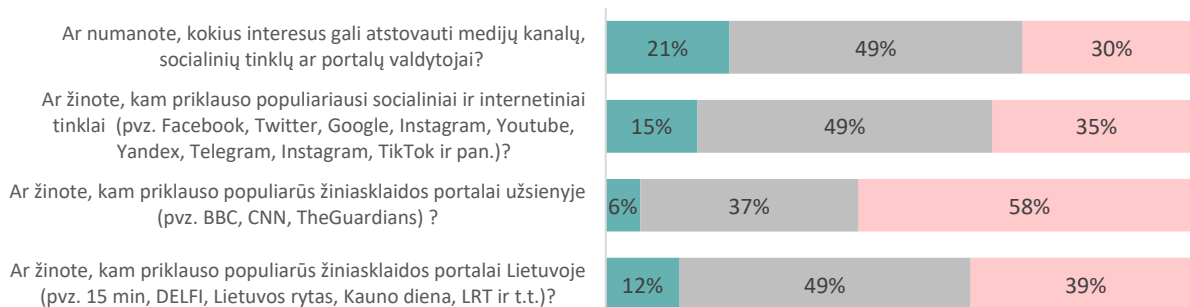
Žiniasklaidos priemonės ir socialiniai tinklai

MIR tyrimo metu respondentų buvo apibendrintai klausiama apie populiarių Lietuvos, užsienio žiniasklaidos priemonių bei socialinių tinklų savininkus bei jų galimus interesus. Pasirodo, kad ši sritis tiek bibliotekų darbuotojams, tiek lankytojams nėra gerai žinoma. Tik 12 proc. bibliotekų darbuotojų ir 18 proc. lankytojų teigė, žinantys kam priklauso populiarius žiniasklaidos portalai Lietuvoje ir 15 proc. bibliotekų darbuotojų bei 17 proc. lankytojų žinojo, kam priklauso populiariausi socialiniai ir internetiniai tinklai. Dar mažesnė tyrimo dalyvių dalis – tik 5 proc. bibliotekų darbuotojų ir 6 proc. lankytojų – žinojo, kam priklauso populiarius užsienio žiniasklaidos portalai (pav. 22).

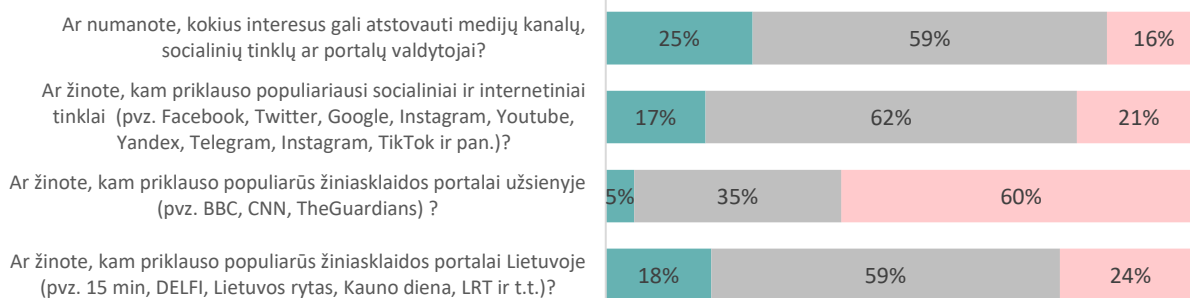

Pav. 22. Žiniasklaidos priemonės ir socialiniai tinklai, proc.

Bibliotekų darbuotojai

Lankytojai

■ Taip ■ Iš dalies ■ Ne

Penktadalis bibliotekų darbuotojų bei ketvirtadalis lankytojų teigė, kad numano, kokius interesus galima atstovauja žiniasklaidos priemonių ir socialinių tinklų valdytojai. Vis tik didžioji dalis tyrimo dalyvių nebuvo tikri arba nežinojo, kam priklauso viena ar kita žiniasklaidos priemonė ar socialinis tinklas bei kokius interesus galima jį galėtų atstovauti. Ši situacija demonstruoja, kad bendrai tyrimo dalyviams labai trūksta informacijos apie žiniasklaidos priemonių valdytojus ir jų galimus ryšius, interesus bei politines pažiūras. Tokios informacijos įvaldymas pagelbėtų žmonėms geriau suprasti ir vertinti informaciją, kuri yra pateikiama ar pasiekama minimose informacijos sklaidos priemonėse bei socialinėse bendravimo platformose.

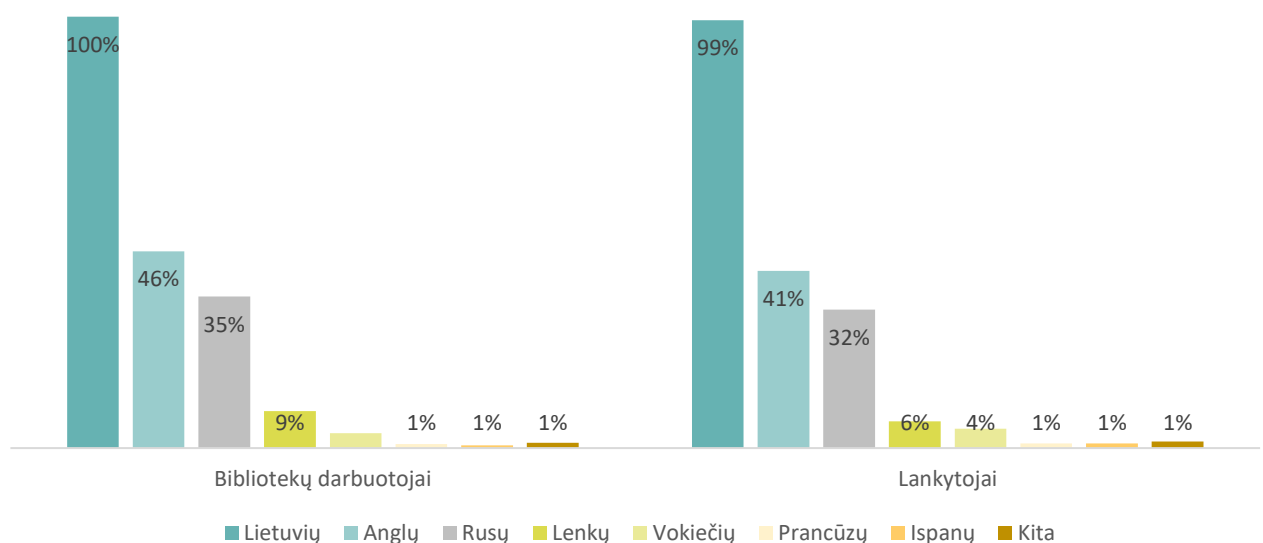
Kalbos, kuriomis dažniausiai ieško informacijos

Tyrimo dalyvių taip pat buvo teirujamasi, kokiomis kalbomis jie dažniausiai klausosi žinių ir /ar ieško jiems aktualios informacijos. Visi bibliotekų darbuotojai ir 99 proc. lankytojų teigė, kad tai daro lietuvių kalba. Kitos dvi labiausiai paplitusios kalbos buvo anglų ir rusų. 46 proc. bibliotekų darbuotojų ir 41 proc. lankytojų klausosi žinių ir /ar ieško informacijos anglų kalba, o 35 proc. bibliotekų darbuotojų ir 32 proc. lankytojų – rusų kalba (pav. 23).

Šis klausimas buvo užduodamas siekiant pasižiūrėti, kuri dalis tyrimo dalyvių informacijos ieško rusų kalba. Manytina, kad šioms žmonėms yra didesnė rizika papulti į dezinformacijos ir propagandos spąstus, jei jie netinkamai pasirinko informacijos kanalus. Bet tai nereiškia, kad į tokius spąstus negali papulti tie, kurie ieško informacijos kitomis kalbomis.

Pav. 23. Kokiomis kalbomis daugiausiai klausote žinių ir/ar ieškote aktualios informacijos? Proc.

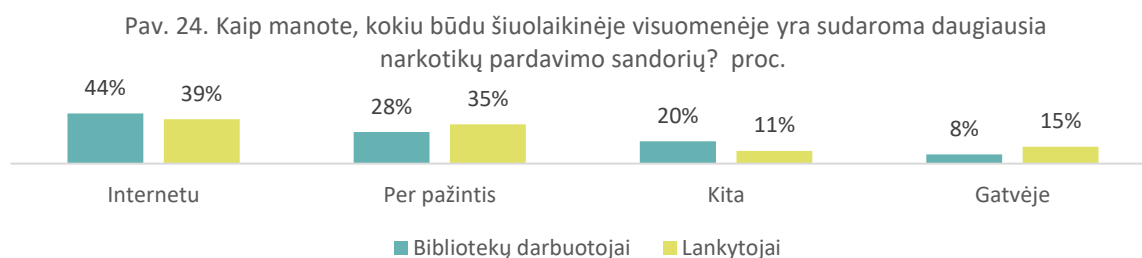
Ekspirimentiniai klausimai ir simuliacijos

Tyrimo metu buvo užduodamas gana keistas klausimas apie tai, koku būdu respondentų manymu yra dažniausiai sudaroma narkotikų pardavimo sandorių šiuolaikinėje visuomenėje. Šį klausimą savo seminare „Naujos tendencijos priklausomybėse“¹² 2020 lapkričio 20 d. uždavė gydytoja, klinikinė toksikologė Gabija Mikulevičienė. Ji teigė, kad dauguma žmonių inertiškai vis dar gana dažnai mano, jog narkotikų prekyba intensyviausiai vyksta gatvėje ar per pažintis, o tai priveda prie neteisingų prevencinių priemonių ir prielaidų, kaip

Brett Jordan/Unsplash

reikėtų spręsti šią visuomenės problemą. Policijos ir toksikologų duomenimis net ir prekybos narkotikais procesas, kaip ir daugelis kitų socialinių procesų, jau kuris laikas kaip yra persikėlęs į internetinę erdvę. Taigi šis klausimas MIR tyrime buvo eksperimentinis, siekiant pažiūrėti, kuri dalis bibliotekų lankytojų ir darbuotojų jau yra susigyvenę su internetinio amžiaus primetamomis taisyklėmis, o kuri vis dar šiek tiek nostalgikiškai dairosi į praeitį. Duomenys parodė, kad 44 proc. bibliotekų darbuotojų ir 39 proc. lankytojų mano, jog didžioji dalis narkotikų sandorių yra sudaroma internetu. Vis tik daugiau nei pusė respondentų manė, kad šis procesas dažniau vyksta per pažintis, gatvėje ar kitais būdais (pav. 24.). Tai gali rodyti, jog nemaža dalis tyrime dalyvavusių žmonių nepakankamai įvertina virtualios erdvės galią ir jos poveikį socialiniam žmonių gyvenimui bei ryšiams - tiek pozityviems, tiek nusikalstamiems.

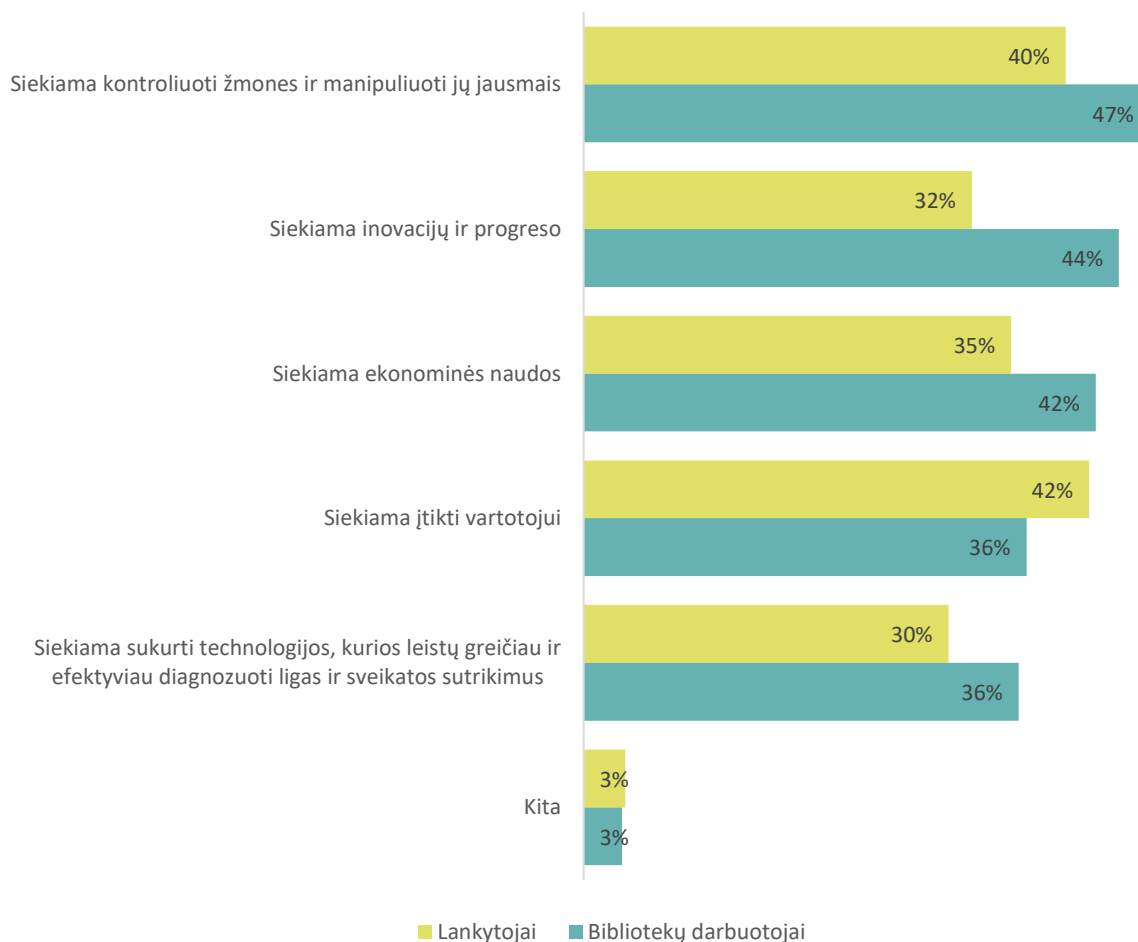
Pastaruoju metu daugėja įvairių technologinių sprendimų, kuriais norima identifikuoti žmonių emocinę ir fizinę būklę einamu momentu. Kartu su šiomis technologijomis atsiranda ir daugiau diskusijų apie jas. Pavyzdžiui jos analizuojamos žmogaus teisių, duomenų apsaugos, COVID-19 pandemijos, vartotojiškos visuomenės, neurotiško siekio viską žinoti ir kontroliuoti kontekstuose. Viena vertus tikimasi, kad tokios technologijos galėtų spręsti tam tikras žmonių psichinės ir fizinės sveikatos problemas, tarnauti kaip prevencija nuo įvairių ligų, kita vertus baiminamasi ar jos nebus naudojamos siekiant kontroliuoti žmonių kūnus ir sielas.

Klausimu „Kaip manote, kokiais tikslais yra vystomos šios emocinės ir fizinės žmonių būsenos identifikavimo technologijos?“ buvo siekiama išsiaiškinti kaip tokias technologijas mato MIR tyrimo

¹² <https://lpli.lt/seminaras-naujos-tendencijos-priklausomybese/?fbclid=IwAR2vERrThEhS9J9TFTfTRGIFLRsLgRaFBZg35EKM3Gjs5oGqI8ZYaGiKJqs>

dalyviai. Pastebėta, kad dažniausiai respondentai manė, kad emocijų/fizinės sveikatos atpažinimo technologijomis siekiama kontroliuoti ir manipuluoti žmonių jausmais. Kiek rečiau buvo minima, kad jomis siekiama inovacijų, ekonominės naudos ir įtikti vartotojui. Rečiausiai buvo manoma, kad technologinio emocijų ir fizinės sveikatos monitoringo tikslas yra siekis sukurti būdus, kurie leistų greičiau ir efektyviau diagnozuoti ligas ir sveikatos sutrikimus (pav. 25).

Pav. 25. Kaip manote, kokiais tikslais yra vystomos šios emocijinės ir fizinės žmonių būsenos identifikavimo technologijos? proc.

Remiantis duomenimis galima daryti prielaidą, kad vertindami emocijų/fizinės sveikatos atpažinimo technologijų tikslus žmonės dažniau mini ekonominės naudos ir galios kontroliuoti kitus siekius, nei norą išspręsti tam tikras žmonių problemas. Tai gali būti indikacija, kad žmonėms trūksta informacijos apie įvairių technologijų vystymą bei panaudojimo siekiamybes. Kita vertus, tai gali rodyti ir žmonių pažeidžiamumą, kurį jie jaučia dėl sparčiai besivystančių technologijų ir menkai vystomų politinių bei socialinių sprendimų, padedančių spręsti įvairių technologijų, skaitmenizacijos ir virtualaus gyvenimo keliamus iššūkius. Be to politiniu lygmeniu lyg šiol nėra pakankamai plėtojami etiniai ir žmogaus teisių reikalavimai, kalbant apie virtualių produktų vartojimą. Galiausiai galima daryti prielaidą, kad bendrai žmonės stokoja pasitikėjimo tuo, kaip gali būti panaudota vienas ar kitas technologinis sprendimas dėl to neretai juose įžvelgia įvairias asmenines ar visuomenines grėsmes.

Galiausiai, siekiant išsiaiškinti tyrimo dalyvių numanomą elgseną sukčiavimo atvejais, jiems buvo pateiktos trys simuliacijos ir prašoma įvertinti savo numanomą elgesį jų metu (9 lentelė).

9 lentelė. Simuliacijos.

I SIMULIACIJA	II SIMULIACIJA	III SIMULIACIJA
Įsivaizduokite tokią situaciją. Jums paskambina Jūsų darbovietės vadovas paskambina ir pasako, kad būtinai ir labai greitai (nedelsiant) turite pervesti 1000 eurų į nurodytą sąskaitą, nes kitu atveju neįvyks labai svarbus jūsų darbovietei sandoris. Esate įsitikinęs, kad tai buvo Jūsų vadovas/-ė, nes jį/ją gerai pažinote iš balso. Koks būtų Jūsų pirmas žingsnis? Svarbi sąlyga: sprendimą turite priimti čia ir dabar.	Įsivaizduokite tokią situaciją. Jums paskambina iš SEB banko ir prašo nurodytu adresu nedelsiant atsiųsti savo kortelės ir prisijungimo prie el. bankininkystės duomenis, kadangi bankas nori sustabdyti įtartiną operaciją. Padėję ragelį, pasitikrinatė internete ir pamatote jog numeris sutampa su tuo, kuris yra nurodytas oficialioje banko svetainėje. Koks būtų Jūsų pirmas žingsnis? Svarbi sąlyga: kuo ilgiau delsite, tuo didesnė tikimybė, kad iš jūsų sąskaitos pinigai bus pavogti (taip sakė skambinęs asmuo).	Įsivaizduokite, kad Jums skambina iš nepažįstamo numerio, žmogus prisistato finansų patarėju ir pasakoja apie labai patrauklias investicijas ir taupymo galimybes. Per kelis mėnesius galite užsidirbti milžiniškus pinigus, bet dabar labai staigiai Jums reikėtų nusipirkti siūlomą investicinį paketą. Koks būtų Jūsų pirmas žingsnis? Svarbi sąlyga: sprendimą turite priimti nedelsiant, nes kiti žmonės labai skuba investuoti ir galite nebespėti pasinaudoti puikia galimybe.

Nors apklausa, kaip tyrimo būdas, tiriant numanomą elgseną sukčiavimo atvejais yra labai ribota, tačiau dėl etinių klausimų buvo atsisakyta daryti eksperimentą, kuris iš esmės būtų tinkamesnis, siekiant išsiaiškinti, kaip realiai reaguotų žmonės į vieną ar kitą situaciją.

Siekiant, kad tyrimo rezultatai būtų dinamiškesni ir interpretacija įdomesnė, MIR tyrimo metu prie pirmųjų dvejų simuliacijų buvo pateiktas toks atsakymo variantas „*greičiausiai suprasčiau, kad tai apgavystė ir kreiptųsi į policiją*“, o prie trečiosios simuliacijos sąmoningai toks atsakymo variantas nebuvo pateiktas. Gauti tyrimo duomenys parodė, kad dauguma tyrimo dalyvių atsakydami į klausimą, kaip greičiausiai reaguotų jei jiems nutiktų pateiktos situacijos, pirmais dvejais atvejais dažniausiai teigė, kad „*greičiausiai suprastų jog tai apgavystė ir kreiptųsi į policiją*“, tačiau vertindami savo numanomą elgesį trečios simuliacijos atveju dauguma nurodė, kad „*greičiausiai suprastų, kad tai apgavystė ir nieko nedarytų*“. Gali būti, kad tokį atsakymų pasiskirstymą nulėmė būtent galimų atsakymų variantų pasirinkimas ar jo nebuvimas (III simuliacijos atveju). Tačiau visi respondentai vertindami savo numanomą elgesį III simuliacijos atveju turėjo galimybę įrašyti, kad kreiptųsi į policiją. Tačiau tik trys tyrimo dalyviai nurodė, kad tai padarytų. Taigi labai tikėtina, jog vertindami savo numanomą elgesį pirmųjų dvejų simuliacijų atvejais tyrimo dalyviai iš ties nurodė, kaip jie norėtų ar pageidautų elgtis minimose situacijose (t.y. koks elgesys būtų tinkamas ir geras), o ne kaip galimai elgtųsi iš tiesų. O trečios simuliacijos atveju tyrimo dalyviai neradę šio numanomo „teisingo“ atsakymo varianto pateiktų atsakymų sąrašė, dažniau rinkosi atsakymą „*kad greičiausiai suprastų, jog tai apgavystė ir nieko nedarytų*“. Norėdami nurodyti, kad jie kreiptųsi į policiją tyrimo dalyviai turėjo ranka ar kompiuteriu įrašyti tokį atsakymo variantą, tad didžioji dalis tyrimo dalyvių to nepadarė, nes tai reikalavo papildomų pastangų (pav.26,27,28).

Nors tai tėra prielaida, tačiau tikėtina, jog net ir ta dalis žmonių, kurie pirmos ir antros simuliacijos atvejais nurodė, kad *greičiausiai suprastų jog tai apgaulė ir kreiptųsi į policiją* iš tiesų nebūtinai kreiptųsi į ją, nes toks veiksmas pareikalautų nemažai papildomų pastangų ir laiko.

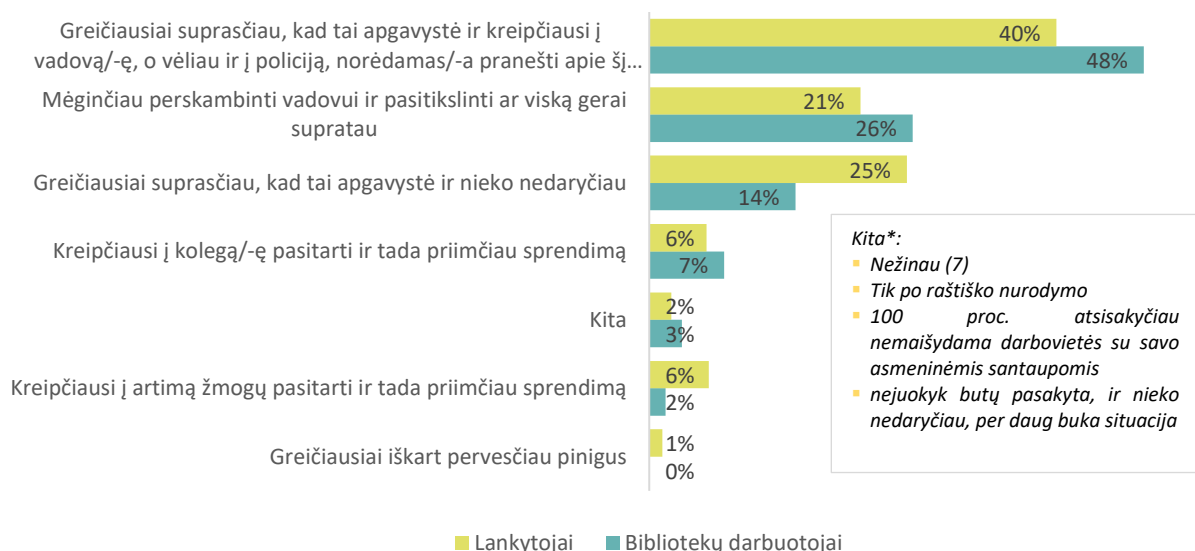
Tyrimo dalyvių atsakymai (pav. 26,27,28) į šias simuliacijas rodo, kad:

- *Dauguma tyrimo dalyvių mano, kad gebėtų atpažinti internetinę ir/ar telefoninę apgaulę ir nepapulti į jos spąstus.*
- *Didesnė dalis tyrimo dalyvių nurodo, kad greičiausiai elgtųsi taip, kaip derėtų elgtis atsakingam piliečiui t.y. praneštų apie situaciją suinteresuotiems asmenims ir atsakingoms institucijoms (vadovui/policijai).*

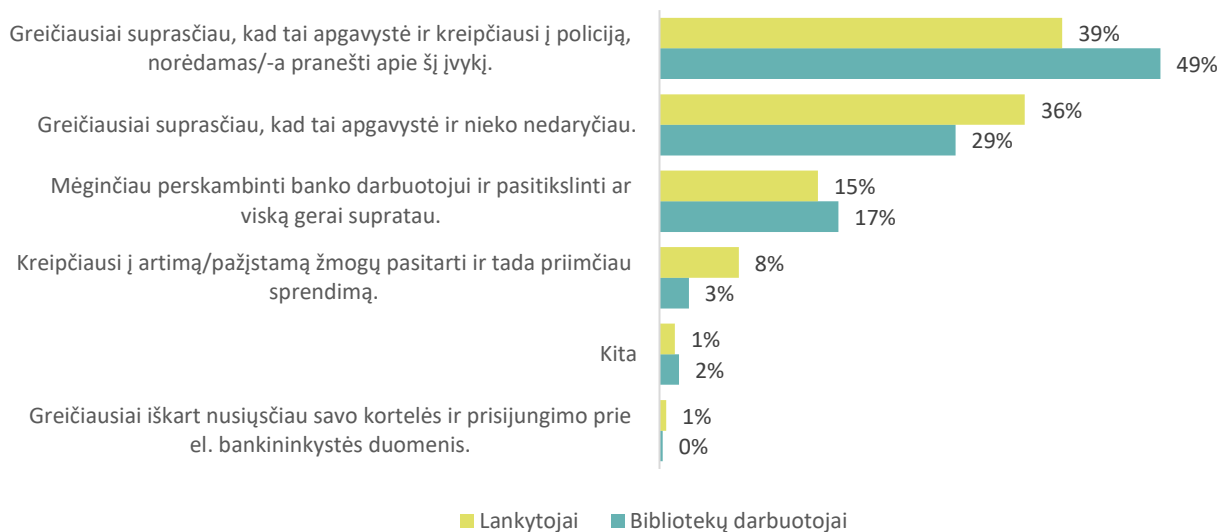
Tačiau internetinių/telefoninių bei kibernetinių nusikaltimų tyrimai rodo, kad tokių nusikaltimų aukomis gali tapti bet kas, kadangi neretai tokio pobūdžio nusikaltimus vykdo ne tik pavieniai, mėgėjiškai nusiteikę asmenys, bet ir organizuotos grupuotės, kurios pasitelkia įvairių sričių specialistus ir savo nusikalstamoje veikloje geba pritaikyti profesionalias tarpdisciplinines žinias – IT, psichologijos, sociologijos, ekonomikos, finansų ir pan. Taigi nors didžioji dalis tyrimo dalyvių yra linkę manyti, jog sugebėtų atpažinti sukčiavimo atvejus, tačiau netikėtai papuolę į gerai suplanuotą situaciją jie vis tiek gali tapti sukčiavimo aukomis. Tyrimo dalyvių atsakymai rodo pozityvų mąstymą apie save pateiktose situacijose, tačiau nebūtinai demonstruoja jų atsparumą sukčiavimui.

Taip pat remiantis tyrimo duomenimis galima daryti sekančias dvi prielaidas. Nors nemaža dalis tyrimo dalyvių teigia manantys, kad praneštų apie įvykį policijai, vis tik tikėtina jog to nedarytų, kadangi tai reikalauja papildomų pastangų ir laiko. O iš šios prielaidos seka antroji – tikėtina, kad tokio pobūdžio nusikaltimų mastas yra kur kas didesnis, nei yra formaliai fiksuojamas policijos suvestinėse, nes galimai nemaža dalis žmonių nesikreipia į atsakingas institucijas, jei susiduria su minėtomis ar panašiomis situacijomis.

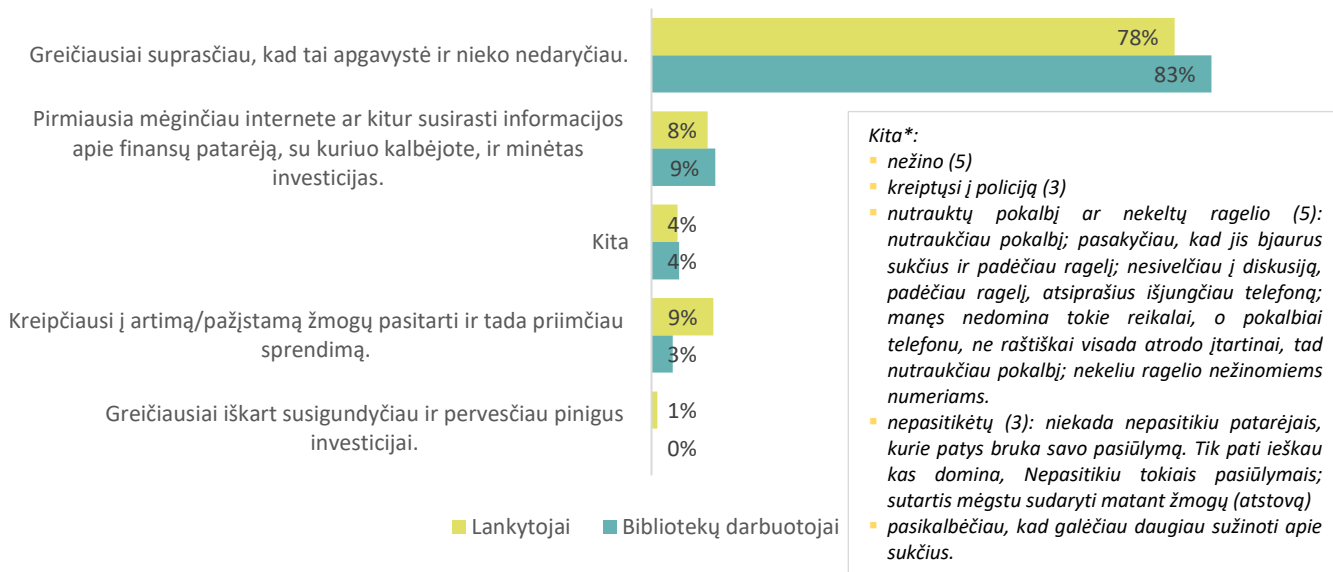
Pav. 26. I SIMULIACIJA. Įsivaizduokite tokią situaciją. Jums paskambina Jūsų darbovietės vadovas paskambina ir pasako, kad būtinai ir labai greitai (nedelsiant) turite pervesti 1000 eurų į nurodytą sąskaitą, nes kitu atveju neįvyks labai svarbus jūsų darb

Pav. 27. II SIMULIACIJA. Įsivaizduokite tokią situaciją. Jums paskambina iš SEB banko ir prašo nurodytu adresu nedelsiant atsiųsti savo kortelės ir prisijungimo prie el. bankininkystės duomenis, kadangi bankas nori sustabdyti įtartiną operaciją. Padėję rag

Pav.28. III SIMULIACIJA. Įsivaizduokite, kad Jums skambina iš nepažįstamo numerio, žmogus prisistato finansų patarėju ir pasakoja apie labai patrauklias investicijas ir taupymo galimybes. Per kelis mėnesius galite užsidirbti milžiniškus pinigus, bet dabar

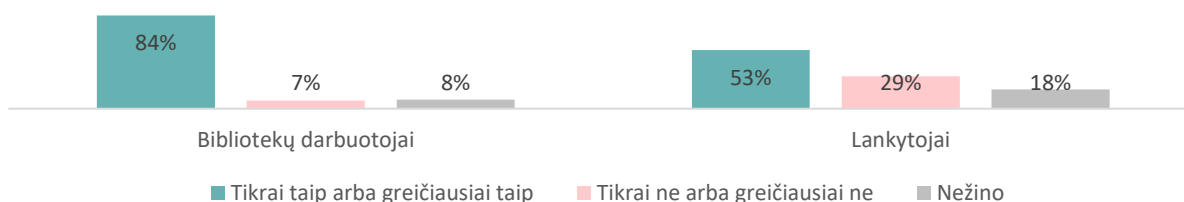

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų poreikiai MIR srityje

Paklausti, ar dalyvautų renginiuose, kuriuose būtų kalbama apie informacijos, medijų, žiniasklaidos, naujausių technologijų, propagandos, cenzūros, duomenų apsaugos, melagių, sąmokslų teorijų ir panašiomis temomis, bibliotekų darbuotojai buvo entuziastingesni nei lankytojai – 84 proc. bibliotekų darbuotojų teigė, kad tikrai arba greičiausiai dalyvautų, o tokių lankytojų buvo kiek daugiau nei pusė – 53 proc. (pav.29). Nemaža dalis lankytojų nežinojo ar dalyvautų tokio pobūdžio renginiuose, taigi tikėtina, jog jų apsisprendimas dalyvauti ar ne priklausytų nuo daugybės faktorių – laiko, tematikos, asmeninio gyvenimo situacijos, renginio aktualumo ir pan. Apibendrintai vertinant atsakymus į šį klausimą galima daryti išvadą, kad poreikis bibliotekose vystyti veiklas minėtomis temomis yra.

Pav. 29. Kaip manote ar dalyvautumėte renginiuose, kuriuose būtų kalbama informacijos, medijų, žiniasklaidos, naujausių technologijų, propagandos, cenzūros, duomenų apsaugos, melagių, sąmokslų teorijų ir panašiomis temomis? proc.

Lankytojų pasiūlymai MIR veiklų vystymui bibliotekose:

- *Organizuoti trumpus pristatymus konkrečiomis temomis.*
- *Įvairi sklaida šiomis temomis.*
- *Mokymai turėtų vykti vakare po darbo arba šeštadienį.*
- *Turėtų būti kitoks darbo laikas bibliotekose kad galima būtų sudalyvauti.*
- *Bibliotekose tikrai daug visko vyksta, tik ne visada žmonės laiku sužino. Gal labiau reikėtų skleisti žinių. Ta prasme, paskelbti seniūnijų, savivaldybių ne tik internetiniuose puslapiuose, o tiesiog skelbimo lentose ant balto popieriaus lapo.*
- *Manau, kad reikėtų daugiau individualaus darbo.*
- *Daugiau reklamos.*
- *galėtų vykti nuotolinės paskaitos, kurias veda specialistai .*
- *Rengti seminarus aktualiomis temomis.*
- *Gal kokių, paskaitų dėl kompiuterio valymo. Su kokiomis programomis.*

- Gali dalintis informacija el. erdvėse prieš tai patvirtindami informacijos tikrumą.
- Kurtų ir įgyvendintų programas, kvieštų profesionalus ir ekspertus.
- Į pačią biblioteką nevykčiau, bet pažiūrėčiau online paskaitą ar tiesioginę transliaciją. Bibliotekos galėtų bendradarbiauti su įdomiais asmenimis, kurie dalintųsi savo patirtimi dezinformacijos, propagandos srityse, kaip pvz. Rasa Kasperienė, Algis Ramanauskas. Galėtų būti sudaromos rekomenduojamų pažiūrėti laidų ar paskaitų sąrašas, apimantis įvairias temas. Svarbu, kad būtų tikrai geri ir charizmatiški lektoriai, nes šios temos nėra iš tų, kurios skatintų ateiti į biblioteką. Taip pat galėtų būti kažkoks sužaidybintas konkursas ar pan., kuriame būtų galima laimėti prizų, ar įdomūs kvizai apie propagandą, fake news ir pan. Galimas "ėjimas" į tikslines grupes per vietos bendruomenes - ten dažnai būna vyresnio amžiaus žmonės, kuriems aktualios šios temos. Bibliotekos taip pat galėtų leisti postų seriją ar kažkaip kitaip inovatyviai pateikti detalias fake news, sąmokslų teorijų dekonstrukcijas.
- Būčiau daug labiau linkęs lankyti bibliotekų renginius, jei juos būtų galima stebėti nuotoliniu būdu. Pvz. kad renginys vyktų nuotoliu, arba jei būtų transliuojamas gyvai vykstantis renginys, nes gyvenu nuošalioje kaimo vietovėje ir ne visada yra patogų gyvai atvažiuoti į renginį.
- Organizuoti mokymus, dalintis paprastai pateikta informacija apie algoritmų veikimą, reklamos internete veikimo metodus, kitas naujausias technologijas ir kaip jos naudojamos marketingo bei kitais tikslais. Kaip socialiai tinklai ir reklama internete gali paveikti nuomones ir politinius procesus.
- Plačiau reklamuokit savo renginius.
- Skirstyti pagal pažengusį ir pradedantį lygį.
- Siųskite nemokamai konsultantus. Pasirinksiu, kuri tema man aktuali.
- Kaimo bibliotekose reikėtų daugiau informacinių mokymų, kompiuterinio raštingumo.
- Bibliotekose turėtų būti socialinių plakatų apie melą žiniasklaidoje.
- Kuo daugiau kalbėti apie tai, kad žmonės suprastų ir įsisavintų tokia naudinga informacija.
- Manau, kad būtina daugiau kalbėti apie asmens duomenų apsaugą
- Siūlyti savo paslaugas viešai, didinti informacijos prieinamumą.
- Siūlyčiau dažniau organizuoti susitikimus su įvairių specialybių atstovais (policija, medikai, finansininkai ir pan.), kurie papasakotų savo specialybių kompetencijų ribose apie įvairius pavojus (ypač siūlau šviesti pensijinio amžiaus žmones)
- Daugiau organizuoti netradicinio mąstymo atstovų paskaitų, kurie pristatytų įvairius informacinius ir loginius variantus.
- Didėnis finansavimas bibliotekoms.
- Daugiau mokymų, informacijos apie saugumą internete viešinimas, konsultacijų internetinio saugumo klausimais paslauga.
- Kompiuterinio raštingumo kursai.
- Organizuoti nuotolinius renginius, taip pat bibliotekoje parengti ir pateikti medžiagą apie dezinformaciją, propagandą ir pan., koncentruotą prie visų bibliotekos kompiuterių (paprastai).
- Renginiai vykstantys Jūsų bibliotekoje galėtų būti labiau publikuojami.
- Samdyti specialistus, kurie šviestų visuomenę šia tema, o ne versti bibliotekos darbuotojus prisiimti šią atsakomybę, taip sutaupant pinigų ir parodydami visuomenei, kad „kažkas“ daroma.
- Daugiau reklamuotų, kad vyksta kompiuterinių raštingumo mokymai.
- Pakanka, tik reikia rasti laiko apsilankyti.
- Patys bibliotekininkai turi būti stiprūs informaciniame raštingume, kad mokėtų mokinti vyresnius.
- Įvairūs kursai.
- Daugiau skaityti knygas, o ne sėdėti prie kompiuterio ir bukinti smegenis.

Bibliotekų darbuotojų pasiūlymai MIR veiklų vystymui bibliotekose:

- *Būtų naudingi mokymai apie netikrų vaizdo ir garso įrašų gamybą bei požymius, kaip atskirti tokius vaizdo/ garso įrašus nuo realiai nufilmuotų.*
- *Reikia kvalifikacijos renginių, skirtų duomenų apsaugai, informacijos, medijų, propagandos, melagienų ir pan. temomis*
- *Mokymai galėtų vykti nuotoliniu būdu, ir ne vieną kartą (nes vienu metu visi norintys darbuotojai negali dalyvauti)*
- *Būtų įdomu daugiau sužinoti apie internete paliekamą asmens duomenų pėdsaką, kaip jį sumažinti.*
- *Informacijos specialistams žinioms tobulinti ši tematika yra būtina.*
- *Tokie mokymai būtų tikrai reikalingi.*
- *Būtinai reikalingi specializuoti, konkretūs ir tikslingi MIR mokymai specialistams. Ir ne vienkartiniai.*
- *Supažindinus su informacija, darbuotojams pateikti ir tikslių, nuoseklią medžiagą gyventojų mokymams.*
- *Ne, nebent apie tas veido ir balso pakeitimo technologijas.*
- *žinių atnaujinimas ir mokymai nepakenktų.*
- *Ar dalyvaučiau kvalifikacijos renginiuose šia tema priklausytų ne nuo tematikos, bet nuo lektoriaus. Ir jo kompetencijų. Esu buvusi labai daug prastų tokio tipo renginių, ir tik viename gerame. Deja, pamiršau tos moters pavardę.*
- *Būtina kelti darbuotojų kvalifikaciją šioje srityje, ypač vyresnės kartos.*
- *IT, Duomenų apsaugos temų.*
- *Kad skyrius ,atsakingas už darbuotojų švietimą, daugiau atsiųstų inf. apie tai.*

Rezultatų santrauka

- **Demografinės charakteristikos.** Tyrime sudalyvavo daugiausiai aukštąjį/nebaigtą aukštąjį turintys, 40-69 metų amžiaus ir moteriškos lyties respondentai. Bibliotekų darbuotojų imtis yra homogeniškesnė nei lankytojų – joje vyrauja aukštąjį išsilavinimą turinčios, 50-69 metų amžiaus moterys. Vyrų, žemesnio išsilavinimo ir jaunesnių žmonių dalis šioje grupėje yra mažesnė nei tarp lankytojų. Demografinių charakteristikų pasiskirstymas tarp lankytojų yra didesnis. Nors tarp jų taip pat dominuoja aukštąjį išsilavinimą turinčios moterys, tačiau pagal amžių respondentai pasiskirstė tolygiau ir labiau atspindi įvairesnes amžiaus grupes. Tyrime sudalyvavimo tik kiek daugiau nei penktadalis vyrų. Didžioji dalis apklausoje sudalyvavusių bibliotekų lankytojų tyrimo vykdymo laikotarpiu dirbo. Nedirbančių (dėl pensijos, vaiko priežiūros atostogų, studijų, laikinos bedarbystės) lankytojų dalis buvo 27 proc. 4 proc. respondentų nurodė, kad šiuo metu dirba ir studijuoja ir 5 proc., kad yra dirbantys pensininkai.
- **Bibliotekų darbuotojų subjektyvus savo kompetencijų MIR srityje vertinimas ir poreikiai.**
  - ⇒ **Gebėjimas atpažinti informacijos poreikį ir ieškoti medijose.** Savo gebėjimus suprasti autorių teises ir jas gerbti, naudotis legaliais medijų kanalais, ieškoti informacijos įvairiuose informacijos šaltiniuose, teigiamai vertino didžioji dalis bibliotekų darbuotojų. Tačiau patartina stiprinti šias dvi sritis - pasiimti ir laikinai saugoti informaciją ir medijų turinį naudojant įvairius metodus ir įrankius, gebėti nuspręsti ir įvardinti, kokio pobūdžio ir apimtios informacija ar medijų turinys lankytojams yra reikalinga, koku tikslu ji bus naudojama, nes jos kelia sunkumų atitinkamai penktadaliui ir trečdaliui bibliotekų darbuotojų.

Bibliotekų darbuotojai kiek geriau nei vidutiniškai įvertino savo gebėjimus suprasti, apdoroti ir analizuoti informaciją. Penktadalis bibliotekų darbuotojų teigė, kad šioje srityje jiems sudėtinga suprasti sudėtingus tekstus, tokius kaip technines instrukcijas arba specializuotus straipsnius pirmą kartą, kai juos skaito, kiek daugiau nei dešimtadalis teigė, kad jiems sudėtinga tiksliai įvertinti viena kitai prieštaraujančią informaciją, kurią surinko siekdami išspręsti darbo problemą.
  - ⇒ **Gebėjimas suprasti, vertinti ir analizuoti informaciją ir medijų turinį.** Subjektyvus bibliotekų darbuotojų vertinimas parodė, kad problematiškiausios gebėjimų sritys šioje tematikoje buvo gebėjimas nustatyti skleidžiamos informacijos ar medijos turinio pirminį šaltinį (autorystę) ir įvertinti informacijos, pateiktos įvairiais kanalais, kokybę (aktualumą, išbaigtumą, tikslumą, savalaikiškumą), patikimumą. Trečdalis bibliotekininkų dvejojo ar neigiamai vertino savo gebėjimus įvardinti numanomą pateikiamos informacijos poveikį; rinkti, sisteminti, apdoroti, atsirinkti, išanalizuoti, interpretuoti ir perteikti informaciją; atpažinti cenzūrą; kritiškai vertinti informacijos ir medijų turinio teikėjus; vertinti medijos savininkų galimą įtaką turiniui; suprasti žiniasklaidos kaip verslo specifiką; nustatyti skleidžiamos informacijos ar medijos turinio tikslą, tikslinę grupę, pagrindinę žinutę; šalia įprastų naudoti papildomus informacijos šaltinius, juos tarpusavyje lyginti.
  - ⇒ **Gebėjimas kurti, naudoti ir kritiškai stebėti informacijos bei medijų turinį.** Subjektyvus bibliotekų darbuotojų savo gebėjimų vertinimas parodė, kad problematiškiausios gebėjimų sritys šiame bloke yra bibliotekų darbuotojų gebėjimas rengti ar kurti publicistinius pasakojimus, vaizdo žinutes, tinklaraščius ir kitokį virtualų turinį; spręsti problemines situacijas bendraujant virtualioje erdvėje; bei žinių stoka, kaip pateikti skundus ar pranešti apie pastebėtus netikslumus ar pažeidimus žiniasklaidoje; kokias teises turi žmogus bendraudamas su žurnalistu; kaip skleisti savo kuriamą turinį tinkamomis techninėmis priemonėmis ir taip, kad ji pasiektų norimą tikslinę auditoriją.
- **MIR temos, kuriomis bibliotekų darbuotojai norėtų/galėtų mokytis ar konsultuoti gyventojus netolimoje ateityje.** Apie pusę bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų

ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **saugumo internete**, trečdalis – **informacijos ir paieškos strategijų** ir **informacijos vertinimo bei atrankos tematikomis**. Kiek daugiau nei pusė tyrime sudalyvavusių bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus/konsultuoti gyventojus šiomis temomis. Penktadalis tyrimo dalyvių veda ar norėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **etiško ir legalaus informacijos naudojimo ir kūrimo** tema. 2 trečdaliai bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus/konsultuoti gyventojus šia tema. Mažiausia dalis bibliotekų darbuotojų šiuo metu jau veda mokymus arba norėtų ir galėtų vesti mokymus be papildomo kvalifikacijos kėlimo **medijų įvairovės ir priegigos būdų** tematika. Tačiau net 64 proc. bibliotekų darbuotojų norėtų pagilinti žinias ir įgūdžius, kad galėtų vesti mokymus/konsultuoti gyventojus šia tema.

Kalbant apie bibliotekų darbuotojų galimybes mokyti/konsultuoti gyventojus MIR temomis, jų buvo pasiteirauta, kokias kliūtis matytų šiame procese. Bibliotekų darbuotojai nurodė 5 dažniausias kliūtis, kurios jiems atrodo aktualios - 1) per didelis darbo krūvis ir baimė, kad nespės visko aprėpti; 2) labai didelė technologinė/informacinė kaita, ir iš to kylanti 3) dvejonė, dėl bibliotekų galimybių bei pajėgumų užtikrinti nuolatinį žinių atnaujinimą šioje srityje; 4) baimė negebėti mokyti/konsultuoti MIR temomis ir jas 5) įdomiai pateikti.

Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris sąmokslų teorijų ir dezinformacijos skleidime naudojamas teiginius. Taigi tyrimo duomenys parodė, kad vidutiniškai 59 proc. visų dalyvių manė, kad pateikti teiginiai yra melas, 20 proc. manė, kad teiginiuose yra dalis tiesos (14 proc.) arba jie yra teisingi (6 proc.) ir 21 proc. nežinojo, kaip vertinti vieną ar kitą teiginį. Tiek bibliotekų darbuotojų, tiek lankytojų grupėse dominuoja manymas, jog didžioji dalis pateiktų kontraversiškių teiginių yra melas, tačiau bibliotekų darbuotojai buvo kiek kritiškesni nei lankytojai ir dažniau teiginius įvertino kaip melagingus. Jaunesni respondentai dažniau manė, kad pateikti teiginiai yra melagingi. Kritiškiausiai teiginius įvertino 18-39 metų respondentai.

- **Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų informacijos naudojimo, tikrinimo ir analizavimo praktikos.** Tyrimo duomenys rodo, kad maždaug 71 proc. tyrimo dalyvių žiniasklaidos priemonėse ir socialinėse medijose yra susidūrę su netikromis naujienomis, o 34 proc. nurodė, kad per pastaruosius 3 mėnesius patikėjo netikromis naujienomis. Nei karto nepatikėjusių respondentų dalis tesiekė 30 proc., o likusieji 37 proc. nurodė, kad nėra tikri, ar patikėjo netikromis naujienomis per pastaruosius 3 mėnesius. Didelė dalis dvejojančių respondentų MIR tyrimo metu gali būti svarbi indikacija rodanti, kad žmonės naudodami informaciją susiduria su netikrumu, dvejonėmis ir neapibrėžtumu. Viena vertus dvejonė yra gerai, nes verčia žmones abejoti jiems pateikiamais faktais, kita vertus dvejojančius žmones taip pat galima išnaudoti dezinformacijai ir propagandai skleisti bei įtvirtinti.

Pastebėjus neįtikėtiną ar labai prieštaraujančią žinomiems faktams informaciją 84 proc. respondentų apsvaistytų, ar gauta informacija atitinka tai, ką žinojo iki šiol, 77 proc. pasitikėtų arba nepasitikėtų pateikta informacija remdamiesi bendrosiomis žiniomis apie ją pateikusių žiniasklaidos priemonę, 74 proc. bandytų palyginti informaciją kitur, 73 proc. įvertintų autoriaus kompetencijas ir turinio publikavimo ketinimus, 70 proc. tikrintų pradinio šaltinio patikimumą. Tik 12 proc. pastebėjusių neįtikėtiną ir prieštaraujančią žinomiems faktams informaciją, kreiptųsi į žiniasklaidos priemonę, kad pateiktų įrodymus ir paaiškintų. Galimybe kreiptis į pilietines ar kitas organizacijas pasinaudotų kiek mažiau nei penktadalis tyrimo dalyvių. Lyginant bibliotekų darbuotojų ir lankytojų atsakymus, pastebima, kad didesnė dalis bibliotekų darbuotojų kritiškiau vertintų prieštarinę ir faktų neatitinkančią informaciją ir ją atitinkamai reaguotų.

- **Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų požiūris į informacijos gavimą, vertinimą, skleidimą ir susigaudimą technologijose.** Tyrimas parodė, kad abejose tiriamosiose grupėse penktadalis ir daugiau dalyvių teigė, kad pastaruosiu metu žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose pastebėta daugiau klaidų ir manipuliavimo bei nurodė, kad jiems nepakanka viešai skelbiamų duomenų apie Lietuvos žiniasklaidą ir socialinius tinklus. Taip pat kiek daugiau nei penktadalis dalyvių

nurodė, kad jiems sudėtinga susigaudyti technologinėse naujovėse, jomis naudotis ir prie jų prisitaikyti.

Tiek bibliotekų darbuotojai, tiek lankytojai ieškodami informacijos dažniausiai naudoja abu būdus – eina į paieškos sistemas arba eina į konkrečias svetaines. Vis tik labai didelė dalis respondentų dažniau naudoja paieškos sistemas nei eina į konkrečias svetaines, kai ieško informacijos. Tai rodo, kad nemaža dalis tyrimo dalyvių yra stipriai veikiami paieškų sistemų algoritmų ir gali papulti į informacinius burbulus bei tendencingai parenkamos informacijos spąstus.

- **Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų žinios apie technologines galimybes.** Tyrimo metu buvo domimasi ar tyrimo dalyviai yra girdėję apie tam tikras technologijas ir jų galimą poveikį visuomenei. Paaiškėjo, kad kiek mažiau nei pusė respondentų yra girdėję/žino, trečdalis nėra tikri, o penktadalis nežino/nėra girdėję apie vieną ar kitą technologinę naujovę ar jos poveikį. Daugiausia tyrimo dalyvių žinojo apie vaizdo apgaulių technologijas, o mažiausiai apie garso apgaulių technologijas.

Vertinant bendrai matyti, kad bibliotekų darbuotojai kiek dažniau nei lankytojai nurodė, kad žino ar yra girdėję apie vieną ar kitą technologiją bei numano jos galimą socialinį poveikį, tačiau ir tarp jų pasiteikė nemaža dalis dvejojančių ar nežinančių tam tikrų technologijų ar jų poveikio. Atsakymai į šiuos klausimus taip pat parodė, kad bibliotekininkai yra šiek tiek atsargesni nei lankytojai – jie kur kas rečiau nei bibliotekų lankytojai nurodė, kad yra naudoję veidų skenavimo programėles, tačiau kur kas dažniau nurodė, kad numano kur patenka duomenys iš tokių programėlių ir kam jie gali būti naudojami. Taip pat nežymiai didesnė dalis bibliotekų darbuotojų dažniau nurodė, kad visada susipažįsta su programėlių reikalavimais suteikti prieigą prie telefone esančių duomenų.

- **Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų įpročiai technologiniuose procesuose.** Kalbant apie bendras apsaugas nuo brukalo, šlamšto, nereikalingų reklamų ar virusų, pastebėtina, jog 84 proc. bibliotekų darbuotojų ir 79 proc. lankytojų saugo savo el. pašto adresą siekdami išvengti SPAM ar brukalo pobūdžio laiškų gavimo; 91 proc. bibliotekų darbuotojų ir 77 proc. lankytojų yra įsidiegę antivirusinę programą; 62 proc. bibliotekų darbuotojų ir 46 proc. lankytojų yra įsidiegę filtrą ar blokuoja siuntėjus, norėdami išvengti nepageidaujamo turinio el. laiškų; mažiausia dalis respondentų – tik 35 proc. bibliotekų darbuotojų ir 28 proc. lankytojų yra įsidiegę reklamų blokavimo įskiepi, kad išvengtų reklamos naudojantis internetu.

- **Žiniasklaidos priemonės ir socialiniai tinklai.** MIR tyrimo metu respondentų buvo apibendrintai klausama apie populiarių Lietuvos, užsienio žiniasklaidos priemonių bei socialinių tinklų savininkus bei jų galimus interesus. Pasirodo, kad ši sritis tiek bibliotekų darbuotojams, tiek lankytojams nėra gerai žinoma. Tik 12 proc. bibliotekų darbuotojų ir 18 proc. lankytojų teigė, žinantys kam priklauso populiarius žiniasklaidos portalai Lietuvoje ir 15 proc. bibliotekų darbuotojų bei 17 proc. lankytojų žinojo, kam priklauso populiariausi socialiniai ir internetiniai tinklai. Dar mažesnė tyrimo dalyvių dalis – tik 5 proc. bibliotekų darbuotojų ir 6 proc. lankytojų – žinojo, kam priklauso populiarius užsienio žiniasklaidos portalai.

- **Kalbos, kuriomis dažniausiai ieško informacijos.** Dvi labiausiai paplitusios užsienio kalbos, kuriomis tyrimo dalyviai dažniausiai klauso žinių ir /ar ieško informacijos, buvo anglų ir rusų.

- **Ekspertiniai klausimai ir simuliacijos**

⇒ **Narkotikų pirkimas – gyvas ar virtualus?** Tyrimo metu buvo užduodamas gana keistas klausimas apie tai, kokių būdu respondentų manymu yra dažniausiai sudaroma narkotikų pardavimo sandorių šiuolaikinėje visuomenėje. Duomenys parodė, kad 44 proc. bibliotekų darbuotojų ir 39 proc. lankytojų mano, jog didžioji dalis narkotikų sandorių yra sudaroma internetu. Vis tik daugiau nei pusė respondentų manė, kad šis procesas dažniau vyksta per pažintis, gatvėje ar kitais būdais. Tai gali rodyti, jog nemaža dalis tyrimo dalyvavusių žmonių nepakankamai įvertina virtualios erdvės galią ir jos poveikį socialiniam žmonių gyvenimui bei ryšiams – tiek pozityviems, tiek nusikalstamiems.

- ⇒ Emocijų/fizinės sveikatos atpažinimo technologijos – prevencijai ar kontrolei? Klausimo apie emocijų ir fizinės sveikatos atpažinimo technologijų tikslus metu buvo siekiama išsiaiškinti kaip tokias technologijas mato MIR tyrimo dalyviai. Pastebėta, kad dažniausiai respondentai manė, kad jomis siekiama kontroliuoti ir manipuluoti žmonių jausmais. Kiek rečiau buvo minima, kad emocijų/fizinės sveikatos atpažinimo technologijomis siekiama inovacijų, ekonominės naudos ir įtikti vartotojui. Rečiausiai buvo manoma, kad technologinio emocijų ir fizinės sveikatos monitoringo tikslas yra siekis sukurti būdus, kurie leistų greičiau ir efektyviau diagnozuoti ligas ir sveikatos sutrikimus.
- ⇒ Simuliacijos – noras elgtis teisingai. Tyrimo dalyvių atsakymai į pateiktas tris simuliacijas parodė, kad dauguma tyrimo dalyvių mano, kad gebėtų atpažinti internetinę ir/ar telefoninę apgaulę ir nepapulti į jos spąstus ir didesnę dalis tyrimo dalyvių nurodė, kad greičiausiai elgtųsi taip, kaip derėtų elgtis atsakingam piliečiui t.y. praneštų apie situaciją suinteresuotiems asmenims ir atsakingoms institucijoms (vadovui/policijai).
- **Bibliotekų darbuotojų ir lankytojų poreikiai MIR srityje.** Apibendrintai vertinant atsakymus į klausimą ar tyrimo dalyviai dalyvautų renginiuose, kuriuose būtų kalbama apie informacijos, medijų, žiniasklaidos, naujausių technologijų, propagandos, cenzūros, duomenų apsaugos, melagienų, sąmokslų teorijų ir panašiomis temomis galima daryti išvadą, kad poreikis bibliotekose vystyti veiklas minėtomis temomis yra didelis.

Išvados ir rekomendacijos

- 🔔 Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių bibliotekų darbuotojų jau konsultuoja/moko MIR temomis ar mielai tai darytų ateityje. Siekiant, kad šis procesas būtų sklandus patartina atsižvelgti į kliūtis, kurios anot bibliotekų darbuotojų yra aktualios teikiant bei vystant MIR paslaugas gyventojams ir mėginti jas mažinti ar šalinti. Šios kliūtys yra per didelis darbo krūvis, labai didelė technologinė ir informacinė kaita, baimė, kad bibliotekos neužtikrins nuoseklaus žinių atnaujinimo ir kvalifikacijos kėlimo MIR srityje bei dvejonės, ar darbuotojai gebėtų įdomiai pateikti MIR temas gyventojams ar apskritai jomis mokytį.
  - ⇒ **Šioms kliūtims įveikti reikia kompleksinių priemonių, kurios aprėptų bibliotekų darbuotojų darbo krūvio subalansavimą; nuolatinį, sistemingą tiek specifinių MIR temų mokymą, tiek išplėstinių andragoginių bei psichologinių žinių atnaujinimą/gebėjimų ugdymą. Taip pat svarbu plėtoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą bei numatyti galimybes kviešti specialistus, kurių pagalba būtų galima bibliotekose organizuoti šviečiamąsias veiklas visuomenei specifinėmis MIR temomis.**
- 🔔 Analizuojant duomenis ryškėja bendra tendencija, kad visi apklausti tyrimo dalyviai dažniau netikėjo pateiktais kontraversiškais teiginiais nei jais dalinai ar visiškai tikėjo, tačiau 2 teiginiai dažniau buvo laikomi visiškai ar dalinai tiesa, nei melu. Tarp abiejų tiriamųjų grupių dominavo manymas, kad teiginiai *jog 5G ryšio bangų skleidžiamas dažnis yra pavojingas žmogaus sveikatai ir koronavirusas yra genetiškai užprogramuotas biologinis ginklas, išstrūkęs iš aukšto saugumo lygio laboratorijos Uhane, Kinijoje*, yra dalinė ar visiškai tiesa. Kalbant apie aktualius geopolitinius įvykius itin svarbu atkreipti dėmesį į teiginių, susijusių su karu Ukrainoje vertinimą 18 proc. bibliotekų darbuotojų ir 20 proc. jų lankytojų mano, kad teiginys *jog Ukrainoje vyksta ypatinga Rusijos karinė operacija su tikslu demilitarizuoti ir denacifikuoti Ukrainą* yra iš dalies ar visiškai teisingas. 19 proc. lankytojų linkę teigini, kad *Vakarai yra kalti dėl Rusijos karo prieš Ukrainą, nes išprovokavo Putiną karui, laikyti iš dalies ar visiškai teisingu*. Tikėjimas, kad šie du teiginiai gali būti tiesa arba yra tiesa, gali rodyti, kad nemaža dalis žmonių yra įtraukti į dezinformacijos pinkles, kurias pastaruoju metu labai agresyviai skleidžia Rusija ar prorusiškos jėgos Lietuvoje.

- ⇒ Siekiant šviesti visuomenę apie karą Ukrainoje, dezinformaciją, sąmokslų teorijas ir propagandą patartina ir toliau nuosekliai organizuoti paskaitų, seminarų bei susitikimų ciklą „Išdrįsk žinoti – medijų raštingumo galia“, kurį Kauno apskrities viešoji biblioteka kartu su partneriais Vytauto Didžiojo universiteto Viešosios komunikacijos katedra, UNESCO-UNITWIN Medijų ir informacinio raštingumo tyrimų centru, iniciatyvomis – DIGIRES ir IREX pradėjo organizuoti 2022 metų pavasarį arba inicijuoti naujus panašaus pobūdžio renginius. Taip pat patartina plėtoti kitas panašaus pobūdžio iniciatyvas.
- 🔔 Tyrimas parodė, kad respondentai kiek dažniau žinodavo/būdavo girdėję ar bandę tam tikrą technologiją (garso ar vaizdo apgaulių, veidų skenavimo, emocijų ir fizinės sveikatos monitoringo, algoritmų ir pan.), bet kiek rečiau suprato/numanė jos galimus tikslus ir poveikį visuomenei bei informacijos prieinamumui.
  - ⇒ Tai rodo, kad žmonėms itin svarbu ne tik pristatyti technologines naujoves, bet ir aptarti jų neigiamą bei teigiamą poveikį visuomenei, socialiniams santykiams, duomenų saugai, informacijos cirkuliacijai. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad dažnesniu atveju atsakant į pateiktus klausimus daugiau nei pusė respondentų nebuvo tikri arba nebuvo girdėję, nežinojo apie tam tikras technologijas ir jų galimą poveikį. Tai gali rodyti, kad visuomenė bendrai stokoja tikslesnių žinių apie įvairias technologijas, kurios gali paveikti jų socialinį gyvenimą, duomenų saugumą ir informacinį lauką, tad bibliotekos galėtų tapti erdve, kurioje gyventojai yra supažindinami su naujausiomis technologijomis ir jų galimu poveikiu visuomenei.
- 🔔 Vertindami emocijų ir fizinės sveikatos atpažinimo technologijų tikslus tiriamieji dažniau minėjo ekonominės naudos ir galios kontroliuoti kitus siekius, nei norą išspręsti tam tikras žmonių problemas. Tai gali būti indikacija, kad žmonėms trūksta informacijos apie įvairių technologinių vystymą bei panaudojimo siekiamybes. Kita vertus tai gali rodyti ir žmonių pažeidžiamumą, kurį jie jaučia dėl sparčiai besivystančių technologijų ir menkai vystomų politinių bei socialinių sprendimų, padedančių spręsti įvairių technologijų, skaitmenizacijos ir virtualaus gyvenimo keliamus iššūkius. Siekiant sumažinti šiuos iššūkius reikalingi politiniai sprendimai.
  - ⇒ Šioje srityje bibliotekos galėtų auginti visuomenės žinias apie technologijų naudą ir grėsmes bei skatinti būti pilietiškai aktyviais dalyvaujant politiniuose sprendimuose, kurie apspręstų etines bei teises tokių technologijų panaudojimo ribas.
- 🔔 Didžioji dalis tyrimo dalyvių nurodė, kad visose ar beveik visose skirtingose paskyrose naudoja skirtingus slaptažodžius. Vis tik nemaža dalis tyrimo dalyvių (27 proc. bibliotekų darbuotojų ir 40 proc. lankytojų) paminėjo, kad dažniausiai naudoja tą patį slaptažodį ar lengvas jo modifikacijas skirtingose savo paskyrose. Dažniausiai tyrimo dalyviai slaptažodžius sudarinėja naudodami skirtingus simbolius, skaičius ir raides. 20 proc. bibliotekų lankytojų ir 8 proc. bibliotekų darbuotojų slaptažodžių sudarymui naudoja savo vaikų, gyvūnų vardus, artimųjų gimimo datas ar savo adresą. Tai nėra saugus slaptažodžių sudarymo būdas ir jį reikėtų keisti saugesniu.
  - ⇒ Rekomenduojama bibliotekose sukurti popierines ar virtualias skrajutes, kuriose būtų svarbiausi patarimai apie saugių slaptažodžių sudarymo principus ir grėsmes, jei yra naudojami nesaugūs/paprasti slaptažodžiai.
- 🔔 Tyrimas parodė, kad gana problematiška sritis yra medijų savininkų ir jų atstovaujамų interesų supratimas ir vertinimas. Penktadalis bibliotekų darbuotojų bei ketvirtadalis lankytojų teigė, kad numano, kokius interesus galimai atstovauja žiniasklaidos priemonių ir socialinių tinklų valdytojai. Vis tik didžioji dalis tyrimo dalyvių nebuvo tikri arba nežinojo, kam priklauso viena ar kita žiniasklaidos priemonė ar socialinis tinklas bei kokius interesus galimai jie galėtų atstovauti. Ši situacija demonstruoja, kad bendrai tyrimo dalyviams labai trūksta informacijos apie žiniasklaidos priemonių valdytojus ir jų galimus ryšius, interesus bei požiūrius. Tokios informacijos įvaldymas pagelbėtų žmonėms geriau suprasti ir vertinti informaciją, kuri yra pateikiama ar pasiekama minimose informacijos sklaidos priemonėse bei bendravimo platformose.

- ⇒ Siekiant ugdyti visuomenės medijų raštingumą ir informacinį atsparumą patartina bibliotekose organizuoti šviečiamąsias veiklas (rengti paskaitas bei diskusijas, kurti lankstinukus ar trumpus filmukus) apie žiniasklaidos priemonių savininkus, jų politines pažiūras, sąsajas su politikais ir verslu, galimų interesų atstovavimą, patikimus ir nepatikimus informacijos sklaidos kanalus, dezinformacijos bei propagandinio turinio skleidėjus (tiek konkrečius asmenis, tiek informacijos priemones).
- 🔔 Tyrimas parodė, kad tyrimo dalyviai yra linkę manyti, kad susidūrę ir atpažinę internetinio ar telefoninio sukčiavimo atvejus, praneštų apie tai policijai.
  - ⇒ Siekiant, kad šios intencijos pavirstų į realų elgesį patartina sukurti instituciniu bendradarbiavimu grindžiamus procesus nurodančius kaip žmogus turėtų žingsnis po žingsnio elgtis susidūręs su sukčiavimo atvejais. Viešosios bibliotekos galėtų skleisti informaciją apie šiuos procesus bei pagelbėti policijos pareigūnams šviečiant visuomenę apie galimas virtualias ar telefonines grėsmes. Patartina organizuoti mokymus, diskusijas, susitikimus su specialistais (kriminologais, policininkais, psichologais) apie internetinių, kibernetinių ir telefoninių nusikaltimų specifiką, kuriuose bibliotekų darbuotojai ir lankytojai įgytų žinių apie tai, kokie technologiniai bei psichologiniai metodai yra naudojami siekiant apgauti žmogų, kaip galima nuo jų apsisaugoti ir kam reikėtų pranešti papuolus į panašias situacijas.